

ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม

ภาคหนึ่ง: ทศพิธราชธรรมจตุรพากย์
ภาคสอง: ปฐมธรรมเทศนา บรมราชาภิเษกสมั้ย

จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ
๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๗
โดย สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย

ทรงพระเจริญ

คำนำ

ทศพิชราชธรรมเป็นคำสอนที่โบราณบัณฑิตแต่ยุคก่อนพุทธกาลได้นำมากล่าวถวายแด่เหล่ากษัตริย์แห่งแว่นแคว้นต่าง ๆ ในดินแดนแถบตอนเหนือของประเทศอินเดียปัจจุบันที่เรียกกันว่ามหาชนบท ในฐานะเป็นข้อเตือนใจให้ทรงยึดถือปฏิบัติในการใช้พระราชอำนาจ และในเวลาต่อมาได้รวมไว้เป็นคำสอนส่วนหนึ่งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาด้วย อาจกล่าวได้ว่าทศพิชราชธรรมนี้ นักปราชญ์ทั้งหลายทั้งในและนอกพระพุทธศาสนาต่างเห็นตรงกันว่าเป็นหลักการสำคัญที่ผู้ปกครองพึงยึดถือปฏิบัติ ทั้งยังสอดคล้องกับหลักนิติธรรมในแง่ที่ช่วยเอื้ออำนวยให้การบริหารปกครองเป็นไปเพื่อให้เกิดความผาสุกสงบและความเจริญรุ่งเรืองสำหรับทุกสังคมด้วย ทศพิชราชธรรมจึงเป็นธรรมะที่ไม่เคยตกยุคสมัย และไม่จำกัดเฉพาะแต่เพียงพระมหากษัตริย์เท่านั้นที่จะต้องทรงยึดมั่นในหลักคำสอนข้อนี้ แม้แต่ผู้มีหน้าที่ต้องใช้อำนาจในการปกครองทั้งหลายต่างจำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักทศพิชราชธรรมนี้เช่นกัน

คำสอนเรื่องทศพิชราชธรรมที่ได้มีการสืบทอดกันมาในบ้านเมืองของเรามีอยู่หลายสำนวนหลายรูปแบบ หนังสือเรื่อง “ทศพิชราชธรรม” ที่สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายและเผยแพร่เฉลิมพระเกียรติในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวาระนี้ ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญสองภาคตามลำดับ ดังนี้

ภาคแรกกำหนดให้เรียกว่า “ทศพิชราชธรรมจตุรพากย์” หมายถึงบทพระราชนิพนธ์และบทประพันธ์ว่าด้วยทศพิชราชธรรมต่างภาษาสี่สำนวน ลำดับแรกเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด ได้อัญเชิญพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จากเรื่องพระนลคำหลวง ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๙ เฉพาะส่วนท้ายเรื่องที่เรียกว่า “อุตตรกถา” ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นด้วยพระปรีชาญาณของพระองค์เอง เป็นวสันตดิถีถกฉันท์ แสดงพระบรมราชาธิบายความหมายของทศพิชราชธรรมตามยุคสมัยครบทุกข้อทุกประการ ลำดับที่สองเป็นการถอดความพระราชนิพนธ์ข้างต้นเป็นร้อยแก้วพากย์ภาษาไทย แล้วนำความในร้อยแก้วพากย์ไทยมาแต่งเป็นคาถापากย์ภาษาบาลี ตามฉันทลักษณ์ที่เรียกว่า ปุฎยาวัตรฉันท์ นับเป็นลำดับที่สาม

ส่วนลำดับที่สี่เป็นร้อยแก้วพากย์ภาษาอังกฤษ มีเนื้อความว่าด้วยทศพิธราชธรรม เช่นเดียวกันกับทั้งสามพากย์ข้างต้น ทั้งนี้ เพื่อความเข้าใจที่ครบถ้วนสมควรกล่าวเสริมด้วยว่าบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้อัญเชิญมาเป็นส่วนต้นของภาคแรกนี้มาจากเรื่องพระนลคำหลวง แต่มิได้เป็นส่วนหนึ่งของบทประพันธ์ดั้งเดิมฉบับภาษาอังกฤษ หากแต่เป็นส่วนที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เพิ่มเติมขึ้นใหม่ น่าจะแสดงให้เห็นได้ว่าทรงเห็นความสำคัญของเรื่องทศพิธราชธรรมนี้ จึงได้ทรงนำมาบรรยายไว้ในพระราชนิพนธ์แบบ “คำหลวง” ซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก ในแวดวงวรรณคดีไทยของเรา

ภาคที่สองของหนังสือเรียกว่า “ปฐมธรรมเทศนา บรมราชาภิเษกสมัย” มีความหมายส่งถึงธรรมเนียมของบ้านเมืองที่ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณวิเศษและเป็นที่เคารพนับถือยิ่งของพระมหากษัตริย์เจ้าพระองค์ใหม่ผู้ทรงรับภาระของแผ่นดิน จะได้ถวายพระธรรมเทศนาเป็นกัณฑ์แรก ประเดิมพระราชสรีรี นับแต่ที่ได้ทรงรับบรมราชาภิเษกบริบูรณ์ตามโบราณราชประเพณีแล้วประดับพระปัญญาบารมีที่จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนต่อไปในรัชกาล โดยในที่นี้ ได้ประมวลพระธรรมเทศนา ทศพิธราชธรรมจรรยาทิกถาการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสามรัชกาลสามกัณฑ์ มาไว้ด้วยกัน ได้แก่ พระธรรมเทศนาที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ถวายในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๕๓ นับเป็นกัณฑ์แรก กัณฑ์ที่สองเป็นพระธรรมเทศนาที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ถวายในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ และกัณฑ์ที่สาม คือพระธรรมเทศนาที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๒

ในการจัดพิมพ์หนังสือ “ทศพิชราชธรรม” นี้ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยได้รับความกรุณาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์พิเศษชงทอง จันทรางศุ ที่ได้กรุณาถอดความบทพระราชนิพนธ์ร้อยกรองส่วนบทตั้งต้นออกเป็นร้อยแก้วพากย์ภาษาไทย กราบขอบพระคุณพระเถรานุเถระ ได้แก่ พระปริยัติวิจิตรกิจ (ไมตรี ปุณฺณามรินฺโท ป.ธ.๙) แห่งวัดราชบพิธ พระศรีวิจิตรากร (ปกรณ กิตติธโร ป.ธ.๙) แห่งวัดชนะสงคราม พระมหาวรวิช วรโช ป.ธ.๙ และพระมหาอิสราภักทร วรพตฺตโน ป.ธ.๙ แห่งวัดโมลีโลกยาราม ที่ได้เมตตาปรับแต่งฉันทในภาษาบาลี โดยยึดตามเนื้อความแห่งร้อยแก้วพากย์ภาษาไทยที่ถอดความแล้วนั้น กับทั้งขอขอบคุณนางสาวสุตารักษ์ สุวรรณานนท์ แห่งสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย ที่ได้ร่วมแปลร้อยแก้วบทถอดความนั้นออกเป็นพากย์ภาษาอังกฤษด้วย

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายหนังสือเล่มนี้เป็นราชบูชาในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๗ และขณะเดียวกันก็หวังว่าจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจได้นำไปศึกษาหาความรู้ เพื่อมีความเข้าใจในเรื่องทศพิชราชธรรมซึ่งมีความสำคัญและเชื่อมโยงไปถึงหลักนิติธรรมดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นเพิ่มเติมด้วย

ด้วยอำนาจแห่งคุณพระพุทธานุภาพรัตนตรัยกับทั้งพระราชธรรมสัมมาปฏิบัติ ในสมเด็จพระบรมบุรพกษัตริย์ และพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ธำรงมั่นอยู่ในพระบวรพุทธศาสนาเสมอมา จงเฝ้าอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ให้ได้บังเกิดแต่สรรพมงคลสิริสวัสดิ์สารพัดที่ต้องพระราชประสงค์จงสัมฤทธิ์ บรรดาที่เป็นอนิฏฐารมณ์อย่าได้มาใกล้กรายพระบาทยุคล จุงเจริญพระชนมพรรษาอยู่ยาวนาน เป็นพระภูมิบาลของสยามชาติ และประชาชนตราบนิตยกาลเทอญ

พิเศษ สอาดเย็น

ผู้อำนวยการสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย

สารบัญ

ภาคหนึ่ง : ทศพิธราชธรรมจตุรพากย์

- ❁ อุตตรกถา จากพระนลคำหลวง ๑๓
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ❁ ถอดความอุตตรกถา จากพระนลคำหลวง เป็นร้อยแก้วพากย์ภาษาไทย ๑๖
- ❁ ปัญญาวัตรฉันท์ แต่งขึ้นใหม่เป็นภาษาบาลีจากร้อยแก้วพากย์ภาษาไทย ๑๘
- ❁ ร้อยแก้วพากย์ภาษาอังกฤษ แปลจากร้อยแก้วพากย์ภาษาไทย ๒๐

ภาคสอง : ปฐมเทศนา บรมราชาภิเษกสมัย

- ❁ ทศพิธราชธรรมจรรยาติกถา ๒๕
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ❁ ทศพิธราชธรรมจรรยาติกถา ๓๙
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
- ❁ ทศพิธราชธรรมจรรยาติกถา สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
(อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ
พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ๕๙

ภาคผนวก

- ❁ ภาคผนวก ๑ ทศพิธราชธรรมจตุรพากย์ รายบท ๖๗
- ❁ ภาคผนวก ๒ อธิบายศัพท์ ๘๓

ภาคหนึ่ง

ทศพิธราชธรรม
จตุรพากย์

อุตตรกถาจากพระนลคำหลวง
พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

- ๑. ราชานเรศวระระทรง
ทศพิธมหารธรรม์
- ถึงแม่อรืพละประจัน
ก็ปลาศประลัยลาน

๑. ทานัม (ทาน)

- ๑. หนึ่งท้าวประกอบมะนะสะเอื้อ
อนุเคราะห์หะอวยทาน
- เพื่อชนนิกรสุชะสราญ
ฤติเพื่อปยากจน

๒. ศิลัม (สล)

- ๑. หนึ่งคือประพฤตีสุภะสำรวม
จิตะมุ่งมนุญผล
- ทรงศีละสังวระวิมล
จรุมุ่งเสวยสวรรค์

๓. ปริตยาคัม (ปริจจาค)

- ๑. หนึ่งเอื้ออำรุงสมณพราหมณ์
และประดิษฐหิตานันท์
- โรงเรียนสพานและคฤหะอัน
ชนใช้จะพึงประสงค์

๔. อารัชวัม (อารัชว)

- ๑. หนึ่งมีกะมลวิมลละใส
หฤทัยธชื้อตรง
- เปนนิตยน์นวันตะระธำรง
สุจริตณไตรงทวาร

๕. มาร์ทวัม (มัททว)

- ๑) หนึ่งคือหทัยบมิกระต่าง   บมิพึงจะรูนราญ
       บถือพระองค์สมะสมาน   มนะน้อมนิยมชม

๖. ตปัม (ตป)

- ๑) หนึ่งเภากิเลสะอกุศล   มละกลัวณอารมณ
       ด้วยการบำเพ็ญพิระอุตม   วรรศาสนบาย

๗. อโกรรัม (อโกร)

- ๑) หนึ่งแม่จะมีมุนุชะปอง   ประติปักษะมุงร่าย
       เมตตาทิธรรมะวิธีหมาย   ชะนะด้วยอะเวรา

๘. อวิหิสนัม (อวิหิส)

- ๑) หนึ่งท้าวบปองมะนะจะเปยพ   นรพิงพระเดชา
       ปองปกพศกนิกรนา   คะระแม่นปิโยรส

๙. กัมขานติม (ขันติ)

- ๑) หนึ่งแม่จะมีรุระรำคาญ   หฤทัยก็อมอด
       ยามควรก็ทรงกรุณงด   คุรุทัณชะอาญา

๑๐. อภิโรจน์ม์ (อภิโรจน์)

- ๑) หนึ่งคงธำรงนิติประวัติ   วรรณคดีธรรมมา
ทรงจำพิภพดิลกผา   ศกแม่นมหนูเดิม

- ๒) ขุนไต่ดำรงสุทศธรร   มะกุศลก็ส่งเสริม
บุญญาธิการะก็จะเพิ่ม   พหูพรบ่วยวัน ฯ

ถอดความถอดตรรกา จากพระนลคำหลวง เป็นร้อยแก้วพากย์ภาษาไทย

พระราชอาผู้เป็นที่พึ่งของประชาชนและทรงเพียบพร้อมด้วยธรรมะ
ข้อใหญ่สืบประการ ถึงแม้จะมีข้าศึกศัตรูมารบพุ่ง ผู้นั้นก็ต้องถูกทำลายหายสูญ
และพ่ายแพ้แหลกลาญไป

ข้อหนึ่งคือท้าวเธอเป็นผู้ประกอบด้วยพระทัยที่เอื้ออนุเคราะห์ผู้อื่น
ด้วยการแจกทาน เพื่อให้ประชาชนผู้เป็นพลเมืองมีความสุขสำราญใจและปราศจาก
ความยากจน

ข้อหนึ่งคือความประพฤติสำรวม ทรงมุ่งผลอันบริบูรณ์ด้วยการสังวรระวัง
ในศีล ทรงปฏิบัติกิจธุระทั้งปวงเพื่อมุ่งที่จะได้เสวยสวรรคในที่สุด

ข้อหนึ่งคือความเอื้อเฟื้อและบำรุงแก่สมณะคือพระภิกษุ และพราหมณ์
ตลอดถึงการสร้างสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ เช่น โรงเรียน สะพานและอาคารสถานที่
ที่ประชาชนผู้เจ็บไข้ได้ป่วยมีความประสงค์จะใช้สอย

ข้อหนึ่งคือมีน้ำพระทัยใสสะอาด ปราศจากมลทิน มีพระหฤทัยซื่อตรง
อยู่เป็นนิตยนิรันดร์ ทรงธำรงรักษาไว้ซึ่งความประพฤติชอบในทวารทั้งสาม คือ
กายวาจาใจ

ข้อหนึ่งคือมีพระหฤทัยที่ไม่หยาบกระด้าง ไม่มีพระประสงค์จะใช้
ความรุนแรง ไม่ทรงถือพระองค์ ทรงประพฤติพระองค์สม่ำเสมอ และสมานใจ
ประชาชนให้เกิดความนิยมชมชื่น

ข้อหนึ่งคือการเผากิเลสและบรรดาอกุศลทั้งหลายไม่ให้เข้ามาเกื้อกกล้วย
อยู่กับพระอารมณ์ ด้วยการบำเพ็ญเพียรอย่างเต็มที่ตามแนวทางของพระศาสนา

ข้อหนึ่งคือถึงแม้ว่าจะมีมนุษย์ผู้หมายปองร้ายด้วยความเป็นฝ่ายตรงกันข้าม ก็ทรงใช้ความเมตตาเป็นธรรมะข้อต้นเพื่อเป็นวิธีการเอาชนะด้วยการไม่จองเวร

ข้อหนึ่งคือท้าวเธอไม่มีพระหฤทัยที่จะเบียดเบียนผู้พึ่งพาอาศัยอยู่ในอำนาจ ทรงปกป้องพสกนิกรชาวเมืองเสมอเหมือนกับเป็นพระโอรสที่รัก

ข้อหนึ่งคือถึงแม้จะมีเรื่องที่เกิดความรำคาญพระหฤทัย ก็ทรงมีพระหฤทัยอดออม หากเป็นการสมควรจะต้องลงโทษทัณฑ์ ก็ทรงงดเว้นการลงโทษทางอาญาอันหนัก

ข้อหนึ่งคือทรงดำรงอยู่ในแบบแผนแต่เก่าก่อน ซึ่งเป็นที่มาของความยุติธรรมอันประเสริฐ ทรงครองแผ่นดินอย่างเยียมยอด ทำให้ผู้คนมีความสุขสบายเหมือนมั่นกันกับที่พระมनुได้เคยปกครองมาแต่เดิม

พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดทรงดำรงอยู่ในธรรมะทั้งสิบประการอันประเสริฐเหล่านี้ อีกทั้งทรงบำเพ็ญกุศลเพิ่มเติมอยู่เสมอ พระบุญญาธิการก็จะเพิ่มพูน และเกิดความดีงามหลากหลายขึ้นไม่เว้นว่างเลยแม้สักวันเดียว

ปฐยาวัตรฉันท แต่งขึ้นใหม่เป็นภาษาบาลีจากร้อยแก้วพากย์ภาษาไทย

โส ทยยิโนโท ปชานาโถ
ปจจามิตตมฺหิ อูปฺปนฺเน

สมฺบุณฺณทสปรามิ
วินาเสติ สเมติ วา ฯ

ยถา ปชา สุขฺปฺปตฺตา
ตถา ราชา มหฺนฺเตน

นิทฺทุกฺขา อทฺลิตฺทกา
ทาเนน อนุคฺณฺหเต ฯ

ติทฺสาลยมาภฺงฺขิ
สณฺณมํ สพฺพลีเสสุ

ปสฺสึเตสุ วิญญฺนา
ปริปุเรติ สพฺพถา ฯ

ปริจจาคํ จ นิสฺสาย
สิปฺปสาลาทิกิ สาทถิ

สพฺเพสํ ฐฺฐวาสินิ
การาเปติ สุเจตฺสา ฯ

อุชฺเชน จ จิตฺเตน
กาเยน วจฺสา เจว

สตัดฺํ นิมฺมเลน จ
กฺลฺยาณกํ ปกฺกพฺพเต ฯ

มฺหฺจฺจิตฺโต อถทฺโร โส
ปชานิกนฺตภาเวน

สทา นินิตฺทณฺทโก
สามคฺคิยํ มโนหฺโร ฯ

ตทงฺคาคาทิปหาเนน
จกฺขุโสเตน วิญญาตํ

สตุฏฺสาสนมาทฺย
ตาเปติ สํกิลิฏฺจตํ ฯ

อกโกธเรน อเวเรน
 ปจจตถิเกหิ สพเพหิ

เมตตาย เจว เอกโต
 สมปาเปติ ปราชย์ ฯ

ตตถ อตตาริเน มจเจ
 อวิหีสาย ปาเลติ

สตัดฺ ปาลิตพพเก
 อตตโนว ปีโยรสเส ฯ

ปากญ อมณาปมฺหิ
 ลามเกน กเต ปาเป

อธิวาเสติ **ขนฺติยา**
 ลหุทณฺฑิส กุพฺพเต ฯ

อวิโรเรน โปราณํ
 อตีเต มนุราชาว

ปเวณํ อวิโกปยํ
 สฺกุจฺจ รมฺมจํ ปสาสติ ฯ

ยสฺสิเม ทสธมฺมาปี
 วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิเวปุลฺลํ

มหารราชา ส ธมฺมิโก
 สมปชฺชเต นินฺนตฺรณฺติ ฯ

**ร้อยแก้วพากย์ภาษาอังกฤษ
แปลจากร้อยแก้วพากย์ภาษาไทย**

**English translation of the Thai prose
paraphrased from the royal composition
Phra Nol Kum Luang by King Rama VI**

The king who serves as the refuge of the people and who is a paragon of the ten great virtues shall prevail even when targeted by enemies in war. Those hostile toward him shall face crushing defeat and utter destruction.

One of the ten virtues is that the overlord is kind-hearted and dedicated to helping those in need by means of donations. He wants to ensure that his subjects are joyful and their poverty eradicated.

One of the ten virtues is to subject one's actions to self-control. The king, desiring thoroughly satisfactory outcomes, constantly adheres to ethical rules. He attends to all matters motivated by his goal of ensuring an afterlife of jubilation in a heavenly realm.

One of the ten virtues is that the king provides benevolent support to the Bhikkhus who have renounced worldly pursuits and the Brahmins in their pursuit of spiritual cultivation. The king also creates facilities for public use, such as schools, bridges, and buildings to serve people in sickness.

One of the ten virtues is that the king keeps his heart pure and untainted. He always practices total honesty and upholds propriety in all “three gates”: physical, verbal, and mental.

One of the ten virtues is that the king is soft-hearted and has no desire to resort to violence. The king maintains humility and consistency in his conduct, which connects his people's hearts and earns their admiration.

One of the ten virtues is to burn away defilements and unwholesome sentiments to prevent them from corrupting one's mind. In doing so, the king is fully committed to following religious teachings.

One of the ten virtues is that even in the face of an ill-intentioned opponent, the king draws upon virtues like benevolence and defeats his assailant through non-hatred.

One of the ten virtues is that the overlord never desires to harm the subjects under his rule. He protects them as if they were his beloved sons.

One of the ten virtues is to keep calm and patient in situations that incite annoyance. Where circumstance warrants reprobation, the king refrains from giving unduly severe punishment.

One of the ten virtues is to uphold the long-established conventions from which the noble justice emanates. The king's impeccable reign brought happiness to his subjects in the same manner as Phra Manu - the first king - had done.

Any king who abides by these ten virtues and constantly adheres to additional virtuous deeds will enjoy an enriched accumulation of merit and all kinds of blessings non-stop day and night.

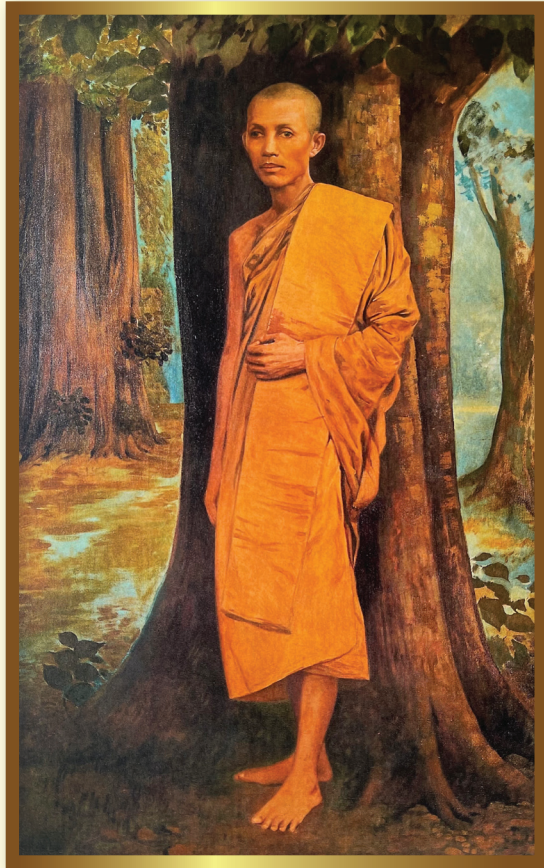

ภาคสอง

ปฐมธรรมเทศนา
บรมราชาภิเษกสมััย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ทศพิธราชธรรมจรรยาติกถา
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมมหาราชวัง
วันจันทร์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๕๓

นมตถุ สุกตสส ฯ

ทานํ สीलํ ปริจจาคํ	อาชुชวํ มหุทวํ ตปํ
อกโกธํ อวิหีสญจ	ชนตัญจ อวิโรธนํ
อิจเจเต กุสเล ธมเม	จิตเต ปสฺสาหิ อตตนิ
ตโต เต ชายเต ปิตี	โสมนสฺสญจนปปกนฺติ ฯ

บัดนี้จ้กัรับพระราชทานถวายวิสัยชนา ทศพิธราชธรรมจรรยาติกถา พรณนาราชจรรยาอนุวัตร อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ดำรงเอกราชไศวรราชธิปไตย เปนพระเจ้าปฐพีมณฑล จะพึงบำเพ็ญให้ต้องตามขัตติยราชประเพณี มีทศพิธราชธรรม เปนอาทิ ฉลองพระเดชพระคุณพระดับพระปัญญาบารมี โดยอนุรูปแก่พระราชพิธี บรมราชาภิเษกมหามงคลการ ฯ ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จ ผ่านพิภพฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถ จึงพระราชวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรี มุขเสวกามาตย์ สมณพราหมณาจารย์ มีสมานฉันท์ปรักพร้อมกัน ตั้งพระราชพิธีถวาย พระบรมราชาภิเษกตามขัตติยราชประเพณี เพื่อเชิดชูพระบารมีอันจะเปนที่ร่มเกล้า ให้ไพศาล ฯ สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้านั้น เปนจตุรพิธทายาทของ พระบรมราชวงศ์ ฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถ เปนกุลทายาทผู้รับราชตระกูล ด้วยความเปนใหญ่เปนประธานในที่จะบริหารปกครองให้เจริญมั่น เปนรัชทายาท ผู้รับราชมโหศวรยศสมบัติ ดำรงแผ่นดินให้เปนที่ร่มเย็นของประชาชนทั่วไป เปนธรรมทายาทผู้รับรักษาธรรม อันเปนของพระมหากษัตริย์แลราชตระกูล เพื่อเพิ่มพูนความดีความงามของชนทั้งหลาย ทั้งพระราชวงศ์แลเสวกามาตย์ ตลอดลงไปถึงราษฎร เพราะพระเจ้าแผ่นดินย่อมเปนประมุขของพสกนิกร

ใช้หนังสือ “ทศพิธราชธรรมจรรยาติกถา” สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจัดพิมพ์ในคราวฉลอง พระชนมายุ ๘๕ พรรษา สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ เล่มที่ ๒๗ ตอนพิเศษ เป็นต้นฉบับ

ผู้คอยถือเปนแบบอย่าง เปนศาสนทายาท ผู้รักษาพระพุทธานุภาพเพื่อนำประชาชน ให้ประพฤดิธรรมสมาเสมอเปนส่วนสุจริต ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาธรรมสามิศรี ได้ทรงบัลลุพระปรมาภิเชกสัมโพธิญาณ บริบูรณ์ด้วยพุทธานุภาพการธรรมแล้ว ยังต้องทรงบำเพ็ญสมาสัมพุททกิจ ประกาศพระสยมุภาพให้ปรากฏ ด้วยตรีเศศนา โปรตพุทธานุภาพให้ได้มีรสพระสัทธรรม จึงจะยังพุทธานุภาพให้สำเร็จเปนอันดี ข้อนี้อุปมาฉันใด พระเจ้าแผ่นดินผู้ดำรงราชมไหศวรรย์ ก็มีอุปมาฉันนั้น ได้เสด็จ เถลิงถวัลยราชสมบัติ เปนมุรธาภิเศกษัตริย์พร้อมด้วยพระราชาอิศริยยศแล้ว ยังจะต้อง ทรงบำเพ็ญราชากรณียะประกาศพระราชนุภาพให้ขจร ด้วยยังชนนิกรให้ได้รับ ศุภวิบูลผลเกิดแต่ราชธรรม จึงจะยังราชานุภาพให้สำเร็จเปนอันดีดุจกัน ๆ เหตุตั้งนั้น จักรับพระราชทานเลือกสรรครุราชธรรมของโบราณกษัตริย์ในปรภณนั้น ๆ มาถวาย วิสัชนา เพื่อเปนเครื่องประดับพระปัญญาบารมี

วาระนี้จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาทศพิชราชธรรมเปนประณม พระคุณสมบัตินี้เปนที่นิยมมาแต่ครั้งโบราณมีอาคตสถานที่มาในคัมภีร์ชาดก เปนคำโคลกที่บัณฑิตยกขึ้นกล่าวถวายเปนโอวาทานุศาสน์แต่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ดังนี้ว่า

ทาน์ สี่ลั ปริจจาค์	อาชชวั มททวั ตป
อโกธ อวิหีสณจ	ชนตติณจ อวิโรธน
อิจเจเต กุสเส ธมเม	จิตเต ปสสาหิ อตตนิ
ตโต เต ชายเต ปิติ	โสมนสสณจนปภัง ก

แสดงความเปนสยามพากย์ว่า ขอพระองค์ผู้เปนบรมกษัตริยาธิราชเจ้า จงทรงพระปริชาสามารถพิจารณาเห็นราชธรรมที่เปนกุศลส่วนชอบ ๑๐ ประการ ให้ดำรงในพระราชสันดานเปนนิตยตั้งนี้ ทาน์ พระราชทานพัสดุแก่ผู้ควรได้รับ พระราชทาน ๑ สี่ลั ทรงตั้งสังวรรักษาพระอาการกายวาจาให้สะอาดปราศจากโทษ ควรครหา ๑ ปริจจาค์ ทรงพระราชบริจจาคไทยธรรมบันเทามัจฉริยโลกเสียได้ ๑ อาชชวั มีพระราชอัธยาศัยกอบด้วยความซื่อตรงดำรงในสัตยสุจริต ๑ มททวั มีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยนไม่ตั้งถือถือพระองค์ด้วยถัมภะแลมานะ ๑ ตป ทรงสมาทาน กุศลวัตรเผาผลาญกำจัดอกุศลวิตกบาปธรรมให้เสื่อมสูญไม่ตั้งอยู่ได้ ๑ อโกธ

ไม่ทรงพระพิโรธโดยวิสัยมิใช่เหตุควรทรงพระพิโรธ ๑ อวิหีสถจ ไม่ทรงเบียดเบียนประชาชนให้ได้ทุกข์ยากด้วยเหตุอันไม่ควรกระทำ ๑ ขนฺติณจ มีพระราชหฤทัยดำรงมั่นในขันติ มีความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทนเป็นเบื้องหน้า ๑ อวิโรธนํ ทรงรักษา ยุกติธรรมไม่ให้แปรผันผิดจากสิ่งที่ตรง แลดำรงพระอาการคงที่ไม่แสดงให้วิการด้วยอำนาจยินดียินร้าย ๑ บรรจบเพนกุศลส่วนชอบ ๑๐ ประการ ลำดับนั้น พระปิตแลโสมนัสมีประมาณไม่น้อยจะเกิดมีแต่พระองค์ เพราะได้ทรงพิจารณาเห็น ทศพิธราชธรรมนี้ดำรงมั่นในพระราชสันดานเพนนิത്യ ๆ

ก็แลสุภาสิตโคลกแสดงราชธรรม ๑๐ ประการ ซึ่งโบราณบัณฑิต ได้กล่าวถวายเป็นโอวาทานุศาสน์แต่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ดำรงรัฐชนบท ได้ปรากฏมาในคัมภีร์ชาดกนี้ แสดงให้เห็นว่าเป็นภาสิตของบัณฑิตผู้เกิดนอก พุทธบูชาบพสมัยมาก่อน ภายหลังจึงได้นำมาร้อยกรองเพนคำสอนในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา ควรมีอธิบายดังนี้ ๆ

กิริยาที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวโดยสามัญโวหารว่า ทานํ ๆ เมื่อกกล่าวความแห่งทานศัพทที่มากในพระพุทธศาสนา ถ้ามีแต่ทานศัพทอย่างเดียว ประสงค์ความว่า กิริยาที่ให้พัสดุสิ่งของด้วยกุศลเจตนา ด้วยคิดจะบูชาก็ดี ด้วยคิดจะอนุเคราะห์ก็ดี ชื่อว่า ทานํ ๆ ถ้ามีบริจาคศัพทมาด้วยเพนคู่กัน ควรแสดง อรรถแห่งสองศัพทนั้นอย่างละแผนกว่า กิริยาที่ให้หวังผลในภพนี้ภพหน้า ซึ่งยังมีตณหาแลโลกกำกับอยู่ด้วย เพื่อจะช่วยเหลืออนุเคราะห์หรือบูชา แต่จำเพาะให้เพน ปาฏิบุคคลิกภาค ชื่อว่า ทานํ ในที่นี้ ๆ กิริยาที่สละให้ด้วยตั้งใจจะบันเทาปัจฉริยโลก เป็นเบื้องหน้า ไม่จำเพาะเพนปาฏิบุคคลิกภาค บริจาคให้เพนสาธารณ์ ชื่อว่า ปริจจาคโค ในที่นี้ ๆ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ทรงชุบเลี้ยงพระราชวงศานุวงศ แลข้าพหลอลองธูสีพระบาท ด้วยพระราชทาน พระราชทรัพย์ เครื่องอุปโภค บริโภคภัณฑ์ ตามฐานานุรูปของบุคคลนั้น ๆ อันได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ด้วยคิดจะทรงเกื้อกูลอุปถัมภ์ก็ดี พระราชทานพัสดุมีเข้า น้ำ ผ้านุ่งห่ม เพนต้น แก่ประชาชนอันมิได้ประกอบราชกิจ ด้วยพระราชหฤทัยคิดจะอนุเคราะห์ให้เพนประโยชน์แก่ผู้ได้รับ หรือจ่ายพระราชทรัพย์ ตั้งโรงทาน เพื่อผู้ตกยากจะได้อาศัยเลี้ยงชีวิตในนิตยสมัยหรือกาลสมัย หรือพระราชทาน จตุปัจจจัยแก่บัพพชิตผู้ประกอบกิจพระศาสนา นับเพนการบูชาธรรมปฏิบัติก็ดี ดั่งนี้นับว่า ทานํ เพนบพที่ต้น ๆ

เจตนาที่ร่วรงรักษากายกรรมวจีกรรมให้ตั้งเป็นปกติดี ชื่อว่า สีสั ๓
เมื่อแสดงความตามประสงค์ในที่นี่ เบญจเวรวิริติ เจตนาอันงดเว้นจากเวร ๕
ปาณาติบาต อทินนาทาน กามมิถฉาจาร มุสาวาท สุราเมรยปมาทธาน ของผู้ได้
สมาทานก็ดี ไม่ได้สมาทานก็ดี ชื่อว่า สีสั ในที่นี้ ทั้งภายในภายนอกพุทธกาล ๓
โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ทรงประพฤติพระกิริยา
พร้อมทั้งพระกายพระวาจาให้สอาดงาม ต้องตามขัตติยราชประเพณี ดำรงด้วยดี
ในเบญจเวรวิริติให้เป็นคุณสมบัติในพระองค์ ดังนี้ นับว่า สีสั เป็นบทที่ ๒ ๓

กิริยาที่สละให้ด้วยตั้งใจจะบันเทามัจฉริยโลกเป็นเบื้องหน้า ไม่จำเพาะ
เป็นปาฏิบุคลิกภาค บริจาคเป็นสาธารณ์ ชื่อว่า ปริจจาคะ ๓ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า
ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ทรงสละพระราชทรัพย์อันจะนับคนนามิได้
ที่น่าจะตระหนี่แลเสียดาย สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทานทั่วไป เช่น สร้างที่พักที่อาศัย
สร้างถนนสะพานขุดคลอง เป็นต้น ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั้งคฤหัสถ์ บัณฑิต
ไม่นิยมว่าจำพวกไหน จะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อยไม่เลือกหน้าก็ดี ทรงสละพระราชทรัพย์
สร้างเจดีย์สถานสังฆาวาส ทรงอุทิศไว้ในพระศาสนาก็ดี ดังนี้ นับว่า ปริจจาคะ เป็นบทที่ ๓ ๓

ความเป็นผู้มีอัธยาศัยตรง ชื่อว่า อาชชว ๓ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า
ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า มีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วยความตรงปราศจาก
มารยาสาไถย ดำรงในสัตยสุจริต ชื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตร แลพระราชวงศานุวงศ์
ข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวง ไม่ทรงคิดลวงประทุษร้าย โดยอุบายผิตยูกติธรรม ดังนี้
นับว่า อาชชว เป็นบทที่ ๔ ๓

ความเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน ชื่อว่า มททว ๓ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐาน
ว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า มีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยนไม่ตั้งถือพระองค์
ด้วยอำนาจถัมภะ คือเมื่อมีผู้มากกราบทูลตักเตือนด้วยข้ออรรถข้อธรรมที่ประกอบด้วย
เหตุผล ซึ่งเป็นวิสัยของบัณฑิตชนจะเหนชอบแล้วประพฤติตาม มิได้ทรงห้ามปราม
คัดค้าน ทรงวิจารณ์โดยถ้วนถี่ ถ้าดีชอบก็ทรงอนุโมทนาแล้วอนุวัตรตามก็ดี
ไม่ทรงถือพระองค์ด้วยอำนาจมานะ ทรงสัมมาคารวะอ่อนน้อมแก่ท่านผู้เจริญ
โดยวัยแลเจริญโดยคุณ ไม่ทรงดูหมิ่นก็ดี ดังนี้ นับว่า มททว เป็นบทที่ ๕ ๓

กุศลสมาทาน อันเผาผลาญอกุศลวิตกบาปธรรม แม้โดยอย่างต่ำ เพียงอุโบสถกรรม คือสมาทานวัตรตามแบบบัญญัติในพุทธกาลก็ดี นอกพุทธกาลก็ดี เป็นกาลยุดตะกุศลวิธีที่จะบำเพ็ญเพียงกาล ซึ่งเป็นอุบายอันจะสังหารอกุศลวิตกบาปธรรมให้ร้างไปเพียงขณะหนึ่งสมัยหนึ่ง ชื่อว่า ตโป ทั้งภายในภายนอกพุทธกาล ฯ แต่ในพราหมณ์สมัยแสดงตปศัพท์ โดยบุทคลาธิษฐานอีกแผนกหนึ่งว่าการปกครองประชาชนเป็น ตป ของพระมหากษัตริย์ ดังนี้ ฯ ส่วนตปศัพท์ที่มาในพระพุทธานุศาสนานั้น ก็หลายอย่างต่าง ๆ กัน แต่ย่นสั้นลงก็ประสงค์แต่เพียงกุศลสมาทานอันเผาผลาญอกุศลวิตกบาปธรรมในสันดานอย่างเดียวว่า ตโป ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาราชเจ้า ทรงพระพิริยอุตสาหะเอาพระราชหฤทัยใส่ ในการปกครองพระราชอาณาเขตต์และประชาชน ให้เกษมสุขปราศจากภัยอันตราย ปราบปรามโจรผู้ร้ายแลศัตรูให้สงบราบคาบเป็นอันดี ดังนี้ นับว่า ตโป ในพราหมณ์สมัยนอกพุทธกาลอย่างเดียวกัน ข้อที่พระมหากษัตริยาราชเจ้า ทรงพระพิริยอุตสาหะ อันแรงกล้าในกุศลสมาทานเครื่องทรมานพระกายพระกมล เพื่อรวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เพื่อจะกำจัดบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมสูญไม่ตั้งอยู่ได้ในพระสันดาน แม้เพียงทรงสมาทานอุโบสถกรรมเดือนละ ๔ ครั้ง เป็นกาลยุดตะปฏิบัติก็ดี ดังนี้ นับว่า ตโป ได้ทั้งภายในภายนอกพุทธกาลเป็นบทคำรบ ๖ ฯ

กิริยาที่ไม่โกรธโดยวิสัยมิใช่เหตุที่ควรจะโกรธ ชื่อว่า อุกโกโธ ฯ อีกนัยหนึ่ง ธรรมเป็นเบื้องต้นของเมตตา เป็นข้าศึกแก่ความโกรธ คือความปรารถนา ไม่มีภัยไม่มีเวรในผู้หนึ่งผู้ใด ชื่อว่า อุกโกโธ ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาราชเจ้า มีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วยพระเมตตา ไม่ทรงปรารถนาจะก่อภัยก่อเวรในผู้หนึ่งผู้ใด ไม่ทรงพระพิโรธโดยเหตุที่ไม่ควรจะทรงพระพิโรธก็ดี แม้มีเหตุที่ให้ทรงพระพิโรธ แต่ทรงข่มเสียด้วยโยนิโสมนสิการให้อันตรธานสงบระงับไปก็ดี ดังนี้ นับว่า อุกโกโธ เป็นบทที่ ๗ ฯ

กิริยาที่ไม่เบียดเบียนให้ลำบาก ชื่อว่า อวิหีสา ฯ อีกนัยหนึ่ง ธรรมเป็นเบื้องต้นของกรุณา เป็นข้าศึกแก่อวิหีสา คือความไม่ปรารถนาจะก่อทุกข์แก่ผู้หนึ่งผู้ใด ชื่อว่า อวิหีสา ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาราชเจ้า มีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วยพระกรุณา ไม่ทรงปรารถนาจะก่อทุกข์แก่ผู้หนึ่งผู้ใด ไม่ทรงเบียดเบียนพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทแลอาณาประชาราษฎร์ ให้ลำบากด้วยเหตุอันไม่ควรกระทำ คือด้วยราชทัณฑ์อันไม่ควรก็ดี ด้วยตั้งพิกัดเก็บภาษีอากรเกินขนาดก็ดี ดังนี้ นับว่า อวิหีสา เป็นบทที่ ๘ ฯ

กิริยาที่อดทนให้สิ่งที่ควรอดทนอยู่ทับในสันดาน ชื่อว่า ขนติ ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริย์เจ้า มีพระราชหฤทัยกล้าหาญอดทนต่อทุกข์ เปนที่ตั้งแห่งโลกโกธรลง คือทรงอดทนต่อเย็นร้อนเปนต้น ทรงอดทนต่อถ้อยคำ ที่ผู้กล่าวชั่วไม่เป็นที่ชอบพระราชอัธยาศัยมาในโศรตทวารโดยอาการอันชั่วร้าย ทรงอดทนต่อเวทนาอันเกิดขึ้นในพระกาย เปนทุกข์กล้าแสบเผ็ด ไม่สำราญ ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย อาจนำพระชนมชีพเสียได้ก็ดี เมื่อพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลลอองธุลีพระบาท มีความประมาทกระทำผิดล่วงพระราชอาชญาควรจะลง ราชทัณฑ์ แต่อาศัยพระขันติเมตตากรุณาทีคุณทรงอดโทษนั้นไว้ก็ดี ทรงอดทน ต่อกำลังอกุศลวิตกที่เกิดขึ้น ไม่ปล่อยพระราชอัธยาศัยให้ลุอำนาจน้อมไปตามก็ดี ดังนี้ นับว่า ขนติ เปน บทที่ ๙ ฯ

พระอรรถกถาจารย์เจ้าแสดงไวพจน์แห่งบทที่ ๑๐ ไว้ว่า อวิโรธ ชื่อว่า อวิโรธนี้ ดังนี้ ฯ โดยที่มา วิโรศัพทที่มีความ ๒ อย่าง คือ วิโรธ แปลว่าผิดจากสิ่งที่ตรง เช่นคำว่า อณฺเฎถา อฏฺฐกถาวจฺนํ อณฺเฎมณฺเฎวิโรธํ อาปชชติ ความว่าโดยอย่างอื่น คำในอรรถกถา ย่อมถึงความผิดจากกันแลกัน ดังนี้อย่าง ๑ วิโรธ แปลว่าความยินร้าย เช่นคำว่า อนฺุโรธวิโรธสมาปนฺโน ความว่าบุรุษคนไม่ได้สดับแล้ว ต้องถึงพร้อม ด้วยความยินดียินร้าย ดังนี้อย่าง ๑ ฯ เมื่อมี อะ อักษรนำหน้าก็แปลความว่า ไม่ผิดจากสิ่งที่ตรงอย่าง ๑ ไม่ยินร้ายอย่าง ๑ ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริย์ราชาเจ้า ทรงตั้งอยู่ในขัตติยราชประเพณี ไม่ทรงประพฤติผิด จาการาจรยานวัตรนิติศาสตร์ราชศาสตร์ ไม่ทรงประพฤติให้คลาดจากยุคดิธรรม ทรงอุปถัมภ์ยกย่องคนมีคุณความชอบควรอุปถัมภ์ยกย่อง ทรงบำราบคนมีความผิด ควรบำราบโดยทางที่เป็นธรรม ไม่ทรงอุปถัมภ์ยกย่องแลบำราบบุคคลนั้น ๆ ด้วยอำนาจอคติ ๔ ประการ มีฉันทาคติเปนต้นก็ดี เมื่อมีลาภยศสรรเสริญสุข ซึ่งเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาถึงพระองค์ ก็ไม่ทรงแสดงความยินดีซึ่งเป็นที่ให้ผู้อื่น ดูหมิ่นได้ว่าทรงมีมาอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ให้ปรากฏ เมื่อมีความเสื่อมลาภเสื่อมยศต้องนินทา ได้ความทุกข์ร้อนประการใดซึ่งไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยมาถึงพระองค์ ก็ไม่ทรง แสดงความยินร้ายเสียพระราชหฤทัย ตกพระราชหฤทัย ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่า ทรงหาขันติคุณมิได้ หรือเป็นเหตุให้ผู้น้อยซึ่งอยู่ในพระบรมเดชานุภาพพลอยตกใจ ตกตื่นอลหม่าน ทรงรักษาพระอาการคงที่อยู่เปนนิตย์ ไม่แสดงให้ผิดจากปกติเดิมก็ดี ดังนี้ นับว่า อวิโรธนี้ เปนบทที่ครบ ๑๐ ฯ

เมื่อพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าดำรงทศพิธราชธรรมนี้ให้ตั้งบริบูรณ์ด้วยดีในพระองค์ พระราชวงศานวงศ์ ข้าทูลฉลองธลีพระบาท แลอาณาประชาราษฎร์ ข้าขอบขัณฑสีมาย่อมมีความสวามิภักดิ์นับถือรักใคร่ตั้งใจประกอบราชกิจฉลองพระเดชพระคุณโดยเต็มกำลังกายแลเต็มกำลังความคิด โดยเชื้อสัตยสุจริตมิได้คิดทรยศช่วยบำรุงรัฐชนบทให้สมบูรณ์มั่งคั่ง สมดังพระราชประสงค์ทุกประการเบื้องหน้าแต่นั้น เมื่อทรงพิจารณาด้วยพระปรีชาญาณถึงวุฒิสุภผล ก็ทรงเห็นกุศลธรรมส่วนชอบ ๑๐ ประการนี้ ซึ่งตั้งบริบูรณ์เต็มที่ในพระองค์ ว่าเป็นเหตุมีกำลังกล้าสามารถให้เกิดผลได้ถึงเพียงนั้น ก็ทรงพระปิติโสมนัสเปนนานมากพันประมาณ ๖ เหตุนั้น โบราณบัณฑิตจึงได้ประพันธ์ผูกคำโคลกแสดงทศพิธราชธรรมจรรยาถวายเป็นโอวาทานุศาสน์แด่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในปางหลังดังรับพระราชทานถวายวิเศษนามา ด้วยประการฉะนี้ ๖

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานถวายวิเศษนามาสั่งคหวัดคู่ต่อไป ๖ แลสังคหวัดคู่อันเนื่องในพระราชจรรยานุวัตรนั้น ๔ ประการ โบราณบัณฑิตได้บัญญัติตั้งไว้เป็นแบบอย่าง ดังนี้ว่า สสสมธิ ความที่ทรงพระปรีชาในการบำรุงธัญญาหาร ให้บริบูรณ์ในพระราชอาณาเขตต์ ๑ บุริสมธิ ความที่ทรงพระปรีชาในการทรงสงเคราะห์บุรุษ ๑ สมมาปาสิ อุบายเครื่องผูกคล้องน้ำใจมนุษย์ให้นิยมยินดี ๑ วาจาเปยยัตริสพระวาจาอ่อนหวานควรดื่มไว้ในใจทำความเป็นที่รักให้เกิด ๑ สีสสังคหวัดคู่นี้ เปนอุบายให้เกิดรัฐสมบัติ ซึ่งได้นามบัญญัติว่า นิรคคลี สถานที่ราบคาบปราศจากโจรภัยจนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นคำรบ ๕ ๖

พรรณาคความโดยอนุรูปนัยว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าเอาพระราชหฤทัยใส่ อดทนุนบำรุงกสิกรรม คือการทำนาให้เจริญโดยอุบายนั้น ๆ เช่น ขุดคลองในภูมิภาค อันจะให้ผลดีแก่การทำนา แต่หากว่าเป็นที่รกร้างเพราะห่างจากน้ำ เพื่อราษฎรจะได้จับจองแล้วชวนขวนขวายไถนสร้างสถานที่รกร้างนั้นให้ควรแก่กสิกรรม ยกเว้นค่านาแก่ผู้เริ่มลงมือทำในที่เช่นนั้นกว่าจะได้ผลดี ค่านาที่เก็บอยู่เล่าก็ลดหย่อนผ่อนเบา เพื่อผู้ทำได้รับประโยชน์ ออกโฉนดเปนสำคัญกันพิพาทป้องกันสัตว์พาหนะให้ปราศจากภัยอันตราย สอดส่องแสวงหาอุบายอันจะให้ทุนแรงทำ แลบำรุงให้เจริญผล ผ่อนปรนทค่น้ำเข้าไขน้ำออกตามเวลา ดังนี้ นับว่า สสสมธิ เป็นสังคหวัดคู่ที่ต้น ๖ แม้บำรุงการทำสวนให้ได้ผลไพบูลย์ด้วยอุบายนั้น ๆ ก็สงเคราะห์เข้าในข้อนี้ ๖

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ทรงสงเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้ประกอบราชการจงดลองพระเดชพระคุณ ยึดหน้าใจ ให้นิยมยินดีด้วยวิธีนั้น ๆ เป็นต้นว่า พระราชทานยศฐานันดรโดยสมควรแก่คุณวงศ์ วิชาแลความชอบในราชการ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต ยกย่องให้มีอำนาจในราชการสมแก่หน้าที่ ดังนี้ นับว่า ปุริสเมธี เป็นสังคหวัตถุที่ ๒ ๆ

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ทรงผูกคล้องน้ำใจมนุษยนิกรให้นิยม ยินดีด้วยวิธีนั้น ๆ คือทรงอุดหนุนสรรพพหนิชกรรม อันจะนำไปเกิดผลอันดีแก่แผ่นดิน เปิดสินค้าภายในภายนอกให้เข้าออกได้ตามถนัด ตั้งพิกัดเก็บภาษีเป็นส่วนหลวง แต่พอสมควรผู้ค้าจะได้กำไร ผู้ใดคิดจะประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เจริญผล แก่แผ่นดิน แต่ไม่มีสินทรัพย์พอจะทำกิจการนั้นได้ ก็พระราชทานพระราชทรัพย์อุดหนุน ให้เป็นกำลัง ตั้งพระราชบัญญัติจัดมาตรา กำหนดเครื่องสอประมาณสินค้า วางลงเป็นหลักแห่งการค้าขาย ออกกฎหมายลักษณกัยมิให้เจ้าหนี้ แลลูกหนี้มีสุจริต ต่อกันในเรื่องทรัพย์ ดังนี้ นับว่า สมมาปาส์ เป็นสังคหวัตถุที่ ๓ ๆ

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ตรัสพระวาจาอ่อนหวานควรดื่ม ไว้ในใจ ทักทายปราโมทย์ประปรายไปแก่บุพตลทุกชั้น ทั้งพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละออง ธุลีพระบาท ตลอดลงมาถึงราษฎรสามัญทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย โดยควรแก่ชาติสกุล แลวัย ยังความรักของชนนั้น ๆ ให้เกิดในพระองค์ทั่วหน้า ดังนี้ นับว่า วาจาเพยย เป็นสังคหวัตถุที่ครบ ๔ ๆ

นิรคคั บพที่ ๕ นั้น แสดงรัฐสมบัติของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ซึ่งทรงสงเคราะห์ยึดหน้าใจประชาชน ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ ให้มี ความยินดีเบิกบาน ตั้งใจรับราชการด้วยความสวามิภักดิ์ ซื่อสัตย์กตัญญูกตเวที เป็นเบื้องต้น ประกอบการค้าขายแสวงหาเลี้ยงชีพโดยทางธรรม ไม่ต้องกระทำ โจรกรรมแย่งชิงทรัพย์สิ่งของ ๆ ผู้อื่นมาเลี้ยงชีวิตตน ซึ่งจะก่อการณ์จลาจลให้เกิด ในรัฐชนบท เรียบร้อยราบคาบทั้งหมดทั่วทุกสถาน จนทวารเรือนไม่ต้องลงลิ้มกลอน เพื่อจะรวังโจรภัย สังคหวัตถุ มีนัยดังรับพระราชทานถวาวยวิสัยนา มา ด้วยประการฉนี้ ๆ

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขนาจักรวดีวัตรต่อไป โดยนัย อันมาในบาฬีแลอรรถกถาจักรวดีสูตรในคัมภีร์ทีฆนิกาย บรรยายความโดยสังเขปว่า พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้สถิตในเอกราชศวรรษยาธิปัตย์ ปกครองรัฐสีมามณฑล ควรดำรงพระองค์ในธรรม คือกุศลกรรมบถสิบประการ อิงอาศัยให้เปนหลักสัการ นับถือบูชา มีธรรมเป็นเบื้องหน้าดุจธงชัย มีธรรมเปนใหญ่เปนอธิบดี แต่นั้นควรสถิตในชั้นดีเมตตากฎาสามสามัคคีธรรม อุปถัมภ์บำรุงชนนิกร ด้วยยศฐานันดรเคหสถาน แลธนาสารสมบัติ คอยห้ามกันสรรพภัยุบัติวันตราย ทรงจัดธรรมการรักษารวมคฤโดยบาย สามอย่างนี้ ให้เนื่องในจักรวดีวัตร ๑๒ ประการ ที่ ๑ ควรพระราชทานโอวาทแก่ อันโตชนคนภายในราชสำนัก ให้สถิตในกุศลสมาทาน แลพระราชทานธนาสารสมบัติ พัสดราภรณ์ยศฐานันดรอิศรียศักดิ์ ทรงพิทักษ์รักษาห้ามกันสรรพภัยุบัติวันตราย แลทรงอนุเคราะห์พลกายกองเสนา ด้วยพระราชทานลาภแลยศเหมือนอย่างนั้น กับทั้งเบี่ยงแลรางวัลไม่ให้ล่วงกาล ฯ ที่ ๒ ควรทรงผูกพระราชไมตรีสมาน ราชสัมพันธ์มิตรกับอภิเสตกษัตริย์สามนตราช ด้วยมัทคฆภักดิ์มั่งคณบรรณาการ มีคชสารอัสวาชาไนยแลอุมรัตนแผ่นดิน ฯ ที่ ๓ ควรให้พระราชวงศานุวงศ์ซึ่งนับว่า อนุยตกษัตริย์ขึ้นบาน ด้วยพระราชทานยานพาหนะตามควรแก่พระราชอิศรียศ ฯ ที่ ๔ ควรทรงเกื้อกูลคฤหัสถ์พราหมณ์ ด้วยเครื่องพรตแลไทยธรรมมีเข้า น้ำ ผ้านุ่งห่มแผ่นดิน แลอนุเคราะห์คฤหบดีชน ด้วยพระราชทานพืชเข้าปลูกแลแจกไถ กับทั้งโคกระบือ เครื่องอุดหนุนแก่การนา ฯ ที่ครบ ๕ ควรทรงอนุเคราะห์ประชาชน ชาวชนบทเหมือนอย่างนั้น ให้เลี้ยงชีพเปนสุขตามวิสัย ฯ ที่ครบ ๖ ควรทรง สักการพราหมณ์ ผู้สมณะด้วยพระราชทานไทยธรรมบริกขาร เกื้อกูลแก่ธรรมปฏิบัติ ฯ ที่ ๗ ควรทรงจัดรักษาฝูงมฤคปักษีชาติ ด้วยพระราชทานอภัยห้ามไม่ให้ใครเบียดเบียน กระทบอันตรายจนสูญพิชพันธุ์ ฯ ที่ ๘ ควรห้ามชนทั้งหลายไม่ให้กระทำกรรมกิกจ ชักนำให้ตั้งอยู่ในกุศลสุจริตส่วนชอบ ประกอบการเลี้ยงชีพโดยทางธรรม ฯ ที่ ๙ ชนใดขัดสนไม่มีทรัพย์พอจะเลี้ยงชีพโดยสัมมาอาชีพได้ ควรพระราชทาน พระราชทรัพย์เจือจานให้เลี้ยงชีพ ไม่ต้องแสวงหาโดยทางทุจริต ฯ ที่ ๑๐ ควรเสด็จ เข้าไปใกล้สมณะพราหมณ์ ตรัสถามถึงบุญบาปกุศลกุศลให้ประจักษ์ชัด ฯ ที่ ๑๑ ควรทรงตั้งวิริตตีห้ามจิตต์ไม่ให้เกิดอธรรมราคในอคมนียสถาน ฯ ที่ ๑๒ ควรทรง ประทานวิสมโลกเจตนา ห้ามจิตต์ไม่ให้ปรารถนาลาภที่ไม่ควรจะได้ ฯ พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ดำรงเอกราชศวรรษยาธิปัตย์ ควรสถิตในจักรวดีวัตร ๑๒ ประการ บำรุงพระราชอาณาจักรให้ไพโรจน์ชัชวาลด้วยพระราชวรฤทธิเดชานุภาพ บุญบารมี เกษมสวัสดิ์ดีดำรงมั่น พันสรรพพิบัติอุบัติวันตรายดังรับพระราชทานถวาย วิสาขนามา ด้วยประการฉนี้ ฯ

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพละของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ๕ ประการ อันมาในเตสกุณชาติก ๗

ที่ต้น ภายพล์ กำลังพระกาย ๗ สมบัตินี้เป็นผลเกิดแต่ทรงผาสุกสบายปราศจากพระโรคบีฑา ๗ อันพระมหากษัตริย์ย่อมเป็นจอมพลผู้จะนำโยธาทหารหมู่ใหญ่เข้าสู่สงคราม จำต้องทรงพระกำลังเข้มแข็งจะเป็นที่เกรงขามแห่งข้าศึก แลเป็นที่ไว้วางใจของพลโยธา ถ้าขาดสมบัติข้อนี้ แม้แต่จะทรงราชการก็คงไม่สะดวกไปได้ เหตุตั้งนั้น พระองค์จึงควรบริหารพระองค์ให้ทรงพระกำลังเป็นนิตย์ ๗

ที่ ๒ โภคพล์ กำลังคือโภคสมบัติ ๗ อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้ามีราชกิจที่จะพึงจัดพึงทำ และมีบุคคลที่จะพึงบำรุงเลี้ยงเป็นอันมาก หากขาดสมบัติข้อนี้ ไหนเลยจะมีกำลังบำเพ็ญราชธรรมให้สำเร็จผล ๗ เหตุตั้งนั้น พระองค์จึงควรชวนชวนบำรุงกสิกรรมพณิชกิจอันเป็นทางเกิดแห่งพระราชทรัพย์ให้ไพศาล แลจัดการพระคลังให้เป็นระเบียบอันดี ๗

ที่ ๓ อมจพพล์ กำลังคืออมาตย์ ๗ อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้ามีราชการที่จะพึงทรงมากกว่ามาก ยากที่จะทรงสอดส่องได้ทั่วถึง จึงต้องมีอมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยไว้เป็นกำลัง ตั้งแต่เสนาบดีลงมา จะได้บัญชาราชกิจต่างพระเนตรพระกรรณ เหตุตั้งนั้น พระองค์จึงควรสอดส่องวุฒิของข้าราชการ แล้วแลพระราชทานยศศักดิ์โดยสมควร แก่วงศ์สกุลคุณสมบัติ แลความชอบ ๗

ที่ ๔ อภิขจพพล์ กำลังคือมีพระชาติสูง ๗ สมบัติข้อนี้เป็นที่นิยมของมหาชน เป็นผลมีมาเพราะบุพเพกตบุญตา คือได้เคยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอบรมมาแต่ในกาลก่อน ๗ แม้สนงุมการพรหมก็ได้กล่าวคำประพันธ์สรรเสริญสมบัติข้อนี้ไว้ว่า ขตติโย เสฏฺโฐ ชนตสมฺมึ เย โคตติปฏิสาริโน ความว่ากษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐสุดในชุมชน ผู้มีปกติรังเกียจด้วยชาติดังนี้ ๗ อันชนมีชาติสูง ย่อมมีคุณสมบัติพิเศษกว่าสามัญชน เป็นต้นว่ามีสติปัญญา อุตสาหะ กล้าหาญ รู้จักกลอุบาย ดังคชสาร อัสดร อุศลา ผู้อาชาในย ย่อมมองอาจกว่าสัตว์สามัญ ๗ เหตุตั้งนั้น พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ควรตั้งพระราชประสงค์สมบัตินี้ให้มีสืบพระวงศ์ลงไปให้สมดังแสดงไว้ในพระบาฬีว่า อุกโกตสุชาโต โหติ เป็นต้น ความว่า เป็นผู้เกิดมาดีโดยชนกชนนีทั้งสองฝ่ายไม่ถกถัน มีอุทรที่ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ ตลอดเจ็ดชั้นแห่งบุรพบิดา อันใคร ๆ ไม่กล้าคัดค้านยกโทษได้ด้วยกล่าวปรารภกำเนิดดังนี้ จะได้เป็นศรีสวัสดิ์แก่พระราชอาณาจักรสืบไป ๗

ที่ครบ ๕ ปณณพาล์ กำลังคือพระปัญญา ฯ พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระปรีชาญาณรอบคอบ สามารถประกอบพระราชาบายให้ลุล่วงอุปสัคทั้งหลาย ทำนุบำรุงรัฐมณฑลให้เจริญสถาพรดำรงมั่น ฯ เหตุตั้งนั้น พระองค์จึงควรแสวงหา ทางมาแห่งปัญญา ทรงหมั่นศึกษาศดับแลทรงพระวิจารณ์เหตุการณ์ภายใน ภายนอกอันเป็นไปในสมัย เพื่อจะได้พระญาณแจ้งเหตุผลประจักษ์ชัด ฯ พละ ๕ ของพระมหากษัตริย์มีมาใน เตสกุณชาดก ฉนี้ ฯ

พระราชจรรยาวัตรที่เป็นคุณาภรณ์ลงกฎพระมหากษัตริยาธิราช ซึ่งมาในคัมภีร์พุทธศาสนา เป็นคำสอนของสมเด็จพระโลกุตมาจารย์ มีนัยดังรับ พระราชทานถวายเป็นวิสัยชามา ด้วยประการฉนี้ ฯ

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จดำรงราชมโหศวรรยาธิปัตย์ ใหม่ ก็เป็นเหมือนสมเด็จพระบรมศาสดาแรกได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อได้ทรงบำเพ็ญราชาธรรมให้สำเร็จประโยชน์แก่ประชาชนผู้อยู่ใต้พระบรมโพธิ- สมภาร ก็จักเป็นดุจสมเด็จพระบรมนราสภได้ทรงบำเพ็ญพระพุทธรกิจเสร็จ ทรงเปล่ง สุรนาทโฆหารได้ว่า ยัม สตถารา กรณียัม สวากานัม ทิเตสินา อนุกมปเคน เปนต้น ความว่า กิจอันใดอันศาสดาผู้มีกรุณาแสวงหาประโยชน์แก่สาวกจะควรกระทำ กิจอันนั้น เราถือเอาความเอนดูได้กระทำแล้วแก่ท่านทั้งหลายทุกประการดังนี้ ฯ ข้อนี้ จักสำเร็จ เปนพระบารมีไปในอนาคต ยังอุปบัติของพระองค์ให้มีผลสมด้วยพระพุทธรพจนภาสิตว่า เทวเม ภิกขเว ปุคคลา โลเก อุปปชชมานา อุปปชชนติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย พหุโน ชนสุส อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สองบุทคลนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแห่งชนเป็นอันมาก เพื่อความต้องการ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสำราญ แห่งชนเป็นอันมาก ทั้งเทวดาแลมนุษย์ สองบุทคลนี้คือใคร พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ๑ พระราชาจักรพรรดิ ๑ ดังนี้ ฯ อุปบัติของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า จะพึงมีผล ดังสมเด็จพระทศพลตรัสสรรเสริญไว้ฉนี้ ก็ด้วยอำนาจทรงบำเพ็ญราชาธรรมให้บริบูรณ์ ทุกประการ ฯ

บัดนี้ จักตั้งสัตยาธิษฐานประสิทธิพระพรถวายเป็นสมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า เป็นลำดับไป ฯ

พุทธานุภาโว ปรมณฑมหาวชิราวุธ มหาราช อภิรุกขตุ ขออานุภาพ
พระพุทธรเจ้า จงอภิบาลสมเด็จพระปรมณฑมหาวชิราวุธ บรมราชาธิราช ฯ

ธมมานุภาโว ฯ ล ฯ อภิรุกขตุ ขออานุภาพพระธรรมเจ้าจงอภิบาล ฯ ล ฯ

สัณฐานุภาโว ฯ ล ฯ อภิรุกขตุ ขออานุภาพพระสงฆเจ้าจงอภิบาล ฯ ล ฯ

พุทธานุภาวี นิสสาย ฯ ล ฯ ปรมณฑมหาวชิราวุธ มหาราชา พุทธศาสน
อภิปาเลนโต สุขี ชีวิตุ อาศัยอานุภาพพระพุทธรเจ้า ขอสมเด็จพระปรมณฑมหาวชิราวุธ
บรมราชาธิราช จงอภิบาลพระพุทธศาสนา ดำรงพระชนมายุเป็นสุข

ธมมานุภาวี นิสสาย ฯ ล ฯ รฎจ อภิปาเลนโต จิรั รัชเช ปติภูจตุ
อาศัยอานุภาพพระธรรมเจ้า ฯ ล ฯ จงอภิบาลรัฐมณฑลเสด็จสถิตในราชสมบัติ
ยืนนาน ฯ

สัณฐานุภาวี นิสสาย ฯ ล ฯ ปข อภิปาเลนโต นิจจ ชยตุ อาศัยอานุภาพ
พระสงฆเจ้า ฯ ล ฯ จงอภิบาลประชาชน มีชัยเปนนิตยกาล ฯ

พุทธานุภาเวน ปรมณฑมหาวชิราวุธสสุ มหาราชสสุ โสตถิ ภาตตุ
ด้วยอานุภาพพระพุทธรเจ้า ขอสวัสดิคือความปลอดภัย โปร่ง จงมีแต่สมเด็จพระ
พระปรมณฑมหาวชิราวุธ บรมราชาธิราช ฯ

ธมมานุภาเวน ฯ ล ฯ อิทธิ ภาตตุ ด้วยอานุภาพพระธรรมเจ้า ขอฤทธิ
คือความสำเร็จ จงมี ฯ ล ฯ

สัณฐานุภาเวน ฯ ล ฯ วุฑฒิ ภาตตุ ด้วยอานุภาพพระสงฆเจ้า ขอวุฒิ
คือความจำเริญ จงมี ฯ ล ฯ

ขออำนาจพระราชปณิธาน คือความตั้งพระราชหฤทัยในอันบำเพ็ญ
ราชธรรมให้สำเร็จประโยชน์แก่มหาชนทั่วหล้า แลขอเดชเทวดาผู้ศักดิ์สิทธิ์
จงอภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า กับทั้งพระบรมราชวงศ์
แลรัฐมณฑล ให้สถาพรดำรงมั่น พันสรรพพิบัติอุปัทวันตราย เบนนิตยกาล ฯ

อรหิ สมมาสมพุทโธ
มหาสัสมิ ปโพเธสิ

อุตตมิ ธมมชมคา
อิจเจต รตนตตยิ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุดแล้ว ยังสงฆ์
หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย ฯ แม้ถึงจะต่างกัน
โดยวัตถุว่า พุทโธ ธมโม สัสโซะ ดังนี้ ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้นก็ถือว่าเป็นอันเดียวกัน
โดยอรรถ เพราะไม่แยกจากกันไปได้ พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรมก่อน แล้วสอนผู้อื่น
ให้ตรัสรู้ตาม พระธรรมนั้นพระสงฆ์ได้ทรงไว้ แลพระสงฆ์เล่าก็เป็นสาวกของ
พระพุทธเจ้าเนื่องกันเป็นอันเดียวกันนี้ ฯ พระรัตนตรัยนี้บริสุทธิ์อุตมประเสริฐในโลก
ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งแก่ผู้เลื่อมใสแล้ว ใคร่ความบริสุทธิ์แก่ตน
ปฏิบัติอยู่โดยชอบ ฯ ความบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นความดับจากทุกข์ทั้งปวง
พระนิพพานเป็นธรรมชาติสุญอย่างยิ่ง คือว่างจากกิเลสแกลองทุกข์ทั้งปวงนั้น
ได้ชื่อว่าเป็นบรมสุข ด้วยสัจจาภาสิตนี้ ขอความสวัสดิ์จึงเกิดมีในกาลทุกเมื่อ ฯ
ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัยเป็นปฏิพาหนโยบายกางกั้น ขออุปัชฌาย์
แลอุปสัคคือข้อติดขัดทั้งหลาย จงอย่าได้ถูกต้องพ้องพานซึ่งสยามรัฐมหาชนบทนี้
ในกาลไหน ๆ จงบาราศ์ไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ
ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน แลความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลนั้น
ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แต่สมเดจบรมบพิตร
พระราชสมภารเจ้า กับพระบรมราชวงศ์ผู้ทรงอภิบาลสยามรัฐมหาชนบทนี้ ฯ
ขอเทพเจ้าผู้สิงสถิตในสยามรัฐมณฑล ตั้งต้นแต่พระราชนิเวศน์ ตลอดเขตต์รัชสีมา
ที่สมเดจบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงบูชาแล้วด้วยธรรมพลี แลอามิษพลี
จงตั้งไมตรีจิตต์อภิบาลรักษาสมเดจบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ากับรัฐมณฑล
ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบูลผลอันเป็นหินานุหิตประโยชน์ แลคอยป้องกันซึ่งสรรพโทษ
อันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี ฯ

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ
เอตสฺมิ รตนตตยสฺมิ

สิทฺธมตฺถุ อิหิ ผลิ
สมปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์
แต่สมเดจบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้
สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ เทอญ ฯ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

ทศพิธราชธรรมจรรยาทิกถา
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
วันจันทร์ที่ ๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓

นมโ ม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.
ยสฺมี ปเทเส กปเปติ วาสํ ปณฺชิตชาติโย
สีลวนเตตถ โภเชตวา สยฺยเต พุทฺทมจาริโน
ยา ตตถ เทวตา อาสุํ ตาสํ ทกฺขินมาทิสเ
ตา ปุชิตา ปุชยนติ มานิตา มานยนติ นํ
ตโต นํ อนุกมฺปนฺติ มาตา ปุตฺตวํ โอรัสสํ
เทวตานุกมฺปิโต โปโส สทา ภทรานิ ปสฺสตีติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขนาในเทวตาทิสอนนมโหนากถา
พรรณนาทักษิณาทาน ส่วนเทวตาลี ประดับพระปัญญาบารมี เพิ่มพูนพระราชกุศล
เจริญพระราชศรัทธาปราทะ โดยอนุรูปแก่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกมหามงคลการ

ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงเริ่มการบำเพ็ญ
พระราชกุศล พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยเจริญพระพุทธภาชิตปริตรมนต์
เป็นเบื้องต้นแห่งทานบริจาคนแล้ว พระราชทานบิณฑบาตขัซชโภชาหาร และไตรจีวร
บริขารแก่พระภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลทักษิณาทานมัยบุญนั้น
แก่อารักขเทวตา วัตถุเทวตา เป็นธรรมบรรณาการ เพื่อให้อนมโหนากถาเจริญสมบัติสุข
ตามประสงค์แล้ว จะได้ตั้งเมตตากัลยาณจิต ประสิทธิถวายชัยมงคลสิริสวัสดิ์
ให้สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงสถาพรนิรมล ในพระราชสิริสมบัติ
โดยสวัสดิเกษมสำราญ นิราศสรรพพิบัติอุปัทวันตราย ทรงบำเพ็ญพระราชธรรม
รัฐฐาภิบาลนโยบายและพระราชกุศลให้ไพบุลย์ โดยพระราชประสงค์ทุกสิ่งสรรพ

ใช้หนังสือ “ทศพิธราชธรรมและหลักพระพุทธศาสนา” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ถวาย
สมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ในการฉลองชนมายุครบ ๖๐ ทศ เป็นต้นฉบับ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเมื่อบรรลุแสดงข้อปฏิบัติซึ่งบัณฑิตพึงบำเพ็ญ กุศลทานมัยอุทิศแก่วัตถุเทวดา จึงตรัสเป็นพุทธนิพนธ์คาถาว่า ยสมมี ปเทเส กปเปติ วาสึ ปณฺทิตชาตโย เป็นต้น มีความว่า บุคคลมีชาติแห่งบัณฑิต สำเร็จการอยู่ในประเทศ ที่ใดแล้ว พึงเจริญทำนุผู้มีศีลสำรวมกายวาจาจิต ประพฤติห่างจากอสังฆกรรมกิจ เป็นพรหมจารีบุคคล ให้บริโภคน้ำชงโภชนาหารในประเทศที่ตนอยู่แล้ว เทพดา เหล่าใดได้อภิบาลบำรุงอยู่ในที่นั้น พึงอุทิศเฉพาะทักษิณาทานเครื่องเจริญสุขสมบัติ แก่เทพดาเหล่านั้น เป็นเทวดาพลีธรรมบรรณาการปัจจุปกการกิจ เพื่อให้อนุโมทนา สำเร็จวิบูลผล เมื่อเทพดาเหล่านั้น อันบัณฑิตชนบูชาด้วยปติทานมัยกุศลฉะนี้แล้ว ก็มีเมตตาจิตบูชาบัณฑิตเหล่านั้นบ้าง นำมาซึ่งสุขสมบัติประโยชน์คุณตามควรแก่ เดชานุภาพแห่งตน เมื่อบัณฑิตบุคคลนบถนอบแล้วก็ย่อมกลับนบถนอบนับถือบัณฑิตนั้น ด้วยเกียจกันปัจจามิตรไพร่ให้หนีราศไป และนำเข้าไปใกล้มิตรสมบัติพิสดุบริวาร แต่นั้นไปเทพเจ้าก็ย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้นด้วยเมตตาจิตเป็นนิตยกาล ดังมารดา อนุเคราะห์บุตรอันเกิดในอุทรประเทศฉะนั้น บุคคลผู้มีบูรพาธิการได้อาศัยเทพดา อนุเคราะห์อุปถัมภ์แล้ว ย่อมเห็นกิจการอันเจริญทุกเมื่อ ด้วยประการฉะนี้

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาทศพิธราชธรรมจรยาทิกถา พรณนาราชจรยานุวัตร อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ดำรงเอกราชศวรรษชาติปติย เป็นพระเจ้าปฐพีมณฑล พึงบำเพ็ญให้ต้องตามชัตติยราชประเพณี มีทศพิธราชธรรม เป็นต้น ประดับพระปัญญาบารมี โดยอนุรูปแก่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกมหามงคลการ

ด้วยสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จผ่านพิภพฉลองพระองค์ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า จึงพระราชวงศานุวงศ์ องคมนตรี รัฐมนตรีเสวกามาตย์ ประชาชาษฏร พร้อมทั้งรัฐสภาและสมณพราหมณาจารย์ มีสมานฉันท์ปรักพร้อมกัน ตั้งพระราชพิธีถวายพระบรมราชาภิเษกตามชัตติยราชประเพณี เพื่อเชิดชูพระบารมี อันเป็นที่ร่มเกล้าฯ ให้ไพศาล

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้านั้นทรงเป็นจตุรพิธทายาท ทายาท ๔ ประการ ของพระบรมราชวงศ์ ฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช คือเป็นกุลทายาทผู้รับราชมโหศวรรษสมบัติ ดำรงรัฐให้เป็นที่ยึดมั่นของประชาชน ทั่วไป เป็นธรรมทายาทผู้รักษาธรรมของพระมหากษัตริย์และราชสกุล เพื่อเพิ่มพูน ความดีความงามของชนทั้งหลาย ทั้งพระราชวงศ์และเสวกามาตย์ประชาชาษฏร

เพราะพระเจ้าแผ่นดินย่อมเป็นประมุขของพสกนิกรผู้คอยถือเป็นแบบอย่าง เป็นศาสนทายาทผู้รักษาพระพุทธศาสนา เพื่อนำประชาชนให้ประพฤติธรรม สม่่าเสมอเป็นส่วนสุจริต สมเด็จพระบรมศาสดาธรรมสามิศรีผู้เป็นเจ้าของธรรม ได้ทรงบรรลุประมาภิเชกสัมโพธิญาณบริบูรณ์ด้วยพุทธาลังการธรรม ธรรมเป็นเครื่องประดับแห่งพระพุทธเจ้าแล้ว ยังต้องทรงบำเพ็ญสมาสัมพุทธกิจ ประกาศความเป็นพระพุทธเจ้าให้ปรากฏ ด้วยตรัสเทศนาโปรดพุทธเวไนย ให้ได้เต็มรสพระสัทธรรม จึงยังพระพุทธภูมิให้สำเร็จเป็นอันดี ข้อนี้อุปมาฉันใด พระเจ้าแผ่นดินผู้ดำรงราชมไหศวรรย์ ก็มีอุปมาฉันนั้น ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นมูรธาภิสิทธิ์กษัตริย์ พร้อมด้วยพระราชอิสริยยศแล้ว ยังจักต้องทรงบำเพ็ญ พระราชากรณียะ ประกาศพระราชนุภาพให้ขจร ด้วยยังชนนิกรให้ได้รับศุภวิบูลผล เกิดแต่ราชธรรม จึงจะยังราชภูมิให้สำเร็จเป็นอันดีดุจกัน เหตุตั้งนั้น จักรับพระราชทาน ถวายวิสัยนาทศพิชราชธรรมเป็นปฐม พระคุณสมบัตินี้เป็นที่นิยมมาแต่ครั้งโบราณ มีอาคตสถานที่มาในคัมภีร์ชาดก เป็นคำโคลงที่บัณฑิตยกขึ้นกล่าวถวายเป็น โอวาทานุศาสน์แต่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าดังนี้ว่า

ทาน์ สีสั ปริจจาค์	อาชชว มททวิ ตปี
อกโกธ อวิหีสณจ	ชนติณจ อวิโรธนั
อิจเจเต กุสเส ธมเม	จิตเต ปสสาหิ อตตนิ
ตโต เต ชายเต ปิติ	โสมนสสณจนปปกั

แสดงความเป็นภาษาไทยว่า ขอพระองค์ผู้เป็นบรมกษัตริยาธิราช จงทรงพระปรีชา สามารถพิจารณาเห็นราชธรรมที่เป็นกุศลส่วนชอบ ๑๐ ประการ ให้ดำรง ในพระราชสันดานเป็นนิตย์ ดังนี้ ทาน์ การให้ ๑ สีสั การตั้งสังวรรักษากายวาจา ให้สะอาดปราศจากโทษ ๑ ปริจจาค์ การบริจาคสละ ๑ อาชชว ความซื่อตรง ๑ มททวิ ความอ่อนโยน ๑ ตปี การกำจัดความเกียจคร้านและความชั่ว ๑ อกโกธ การไม่โกรธ ๑ อวิหีสณจ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นตลอดถึงสัตว์ให้ได้ทุกขียาก ๑ ชนติณจ ความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทนเป็นเบื้องหน้า ๑ อวิโรธนั การปฏิบัติไม่ให้ผิด จากการที่ถูกที่ตรง และดำรงอาการคงที่ ไม่ให้วิการด้วยอำนาจยินดียินร้าย ๑ บรรจบเป็นกุศลส่วนชอบ ๑๐ ประการ ลำดับนั้นพระปิติและโสมนัสมิประมาณ ไม่น้อยจักเกิดมีแต่พระองค์ เพราะได้ทรงพิจารณาเห็นกุศลธรรมเหล่านี้มีในพระองค์ เป็นนิตย์ ดังนี้

คำโคลงแสดงธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นภาชิตของบัณฑิตผู้เกิดนอก พุทธกาลมาก่อน ภายหลังจึงนำมาร้อยกรองเป็นคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพราะมี ๑๐ อย่าง จึงเรียกว่าทศพิธ เพราะเป็นธรรมสำหรับพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ปกครองประชาชน จึงเรียกราชธรรม

ทศพิธราชธรรมนี้ เมื่อพิจารณาด้วยดีจักเห็นได้ว่า มิใช่เป็นธรรมเฉพาะ ท่านผู้ปกครองประชาชนชั้นสูงสุดเท่านั้น แต่เป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองทั่วไป ตั้งแต่ส่วนใหญ่ เช่น ประมุขของประเทศชาติและรัฐบาล ตลอดถึงส่วนน้อย เช่น หัวหน้าครอบครัว ทั้งเป็นธรรมสำหรับผู้อยู่ในปกครองด้วย เพราะการปกครอง จักดำเนินไปได้เรียบร้อยดี ผู้อยู่ในปกครองก็จำต้องประพฤติธรรมนี้ด้วยตามฐานะ เพราะฉะนั้น ราชธรรมนี้ จึงเป็นธรรมสำหรับคนที่อยู่ด้วยกันเป็นหมู่เหล่า ตั้งแต่ครอบครัวหนึ่งจนถึงประเทศชาติหรือทั้งหมดพึงประพฤติต่อกัน เพื่ออยู่ด้วยกัน เป็นสุขสงบและมีความเจริญ ดังจะรับพระราชทานถวายวิสัยนาโดยลำดับต่อไป :-

กิจการที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา คือให้สิ่งของ เช่น ผ้านุ่งห่ม ข้าว น้ำ ที่อยู่อาศัย ให้กำลังกาย เช่น ช่วยขวนขวายทำกิจการงาน ให้กำลังวาจา เช่น ช่วยพูดกิจการ ให้กำลังความคิด เช่น ช่วยคิด ช่วยแนะในกิจการ ให้กำลังปัญญา คือให้ความรู้ด้วยกุศลเจตนามุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เพื่อบูชาคุณก็ดี เพื่อช่วย สงเคราะห์อนุเคราะห์ก็ดี ชื่อว่าทาน ส่วนพัสดุที่พึงให้ คือทรัพย์ กำลังกาย กำลังวาจา กำลังความคิด กำลังปัญญา เหล่านี้เป็นวัตถุทาน สิ่งที่พึงให้ในที่ทั่วไป วัตถุทานท่านมุ่งเอาพัสดุสิ่งของโดยมาก ในที่บางแห่งจำแนกทานเป็น ๒ คือ วัตถุทาน การให้พัสดุสิ่งของ และธรรมทาน การให้ธรรม คือชี้แจงแสดงโอวาท หรือคำสั่งสอนแนะนำ

ท่านผู้เป็นหัวหน้าปกครองหมู่ชน เมื่อตั้งอยู่ในทาน จึงปกครองหมู่ชน ให้เป็นไปด้วยดี เช่น ประมุขของประเทศชาติและรัฐบาลจ่ายพระราชทรัพย์ให้แก่ ข้าราชการและราษฎรผู้สมควรได้รับในคราวที่สมควร ตลอดถึงจ่ายบำรุงกิจการนั้น ๆ โดยความเป็นธรรม เพื่อให้ได้ความสะดวกและความสมบูรณ์แก่ราษฎร ในหมู่ที่ เล็กลงมาจนถึงครอบครัวก็เช่นเดียวกัน เช่น มารดาบิดา พ่อบ้านแม่บ้าน ให้สิ่งที่ควรให้ แก่บุตรธิดาและคนที่รวมกันอยู่ในครอบครัว แม้ผู้อยู่ในปกครองก็ต้องตั้งอยู่ในทาน เช่น ราษฎรก็ต้องแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ถวายเป็นราชพลี ด้วยเสียภาษีอากรตามพิกัด

และให้ทรัพย์ให้กำลังกายเป็นต้น ช่วยราชการตามกิจตามสมัยในครอบครัว บุตรธิดาเมื่อเติบโตใหญ่ตั้งใจแสวงหาทรัพย์บำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นการตอบแทน เมื่อคนผู้รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ต่างตั้งอยู่ในทาน ทั้งฝ่ายผู้ทำหน้าที่ปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครองจึงอยู่ด้วยกันเป็นสุข ไม่เกิดความแค้นแค้นขัดข้อง

กล่าวโดยเฉพา ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงชุบเลี้ยงพระราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ด้วยพระราชทานพระราชทรัพย์เครื่องอุปโภค บริโภคภัณฑ์ตามฐานะานุรูปของบุคคลนั้น ๆ อันได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ และพระราชทานพระบรมราชาอุปถัมภ์ แก่องค์การหรือบุคคลและราษฎรที่สมควรนั้น ๆ ตามคราวอันสมควร และพระราชทานจตุปัจจัยแก่บรรพชิตผู้ประกอบกิจพระศาสนา นับเป็นการบูชาธรรมปฏิบัติ ดังนี้ จัดเป็นทาน บทที่ต้น

เจตนาที่รักษาอายุกรรมวจีกรรมให้ตั้งเป็นปกติดีเว้นจากประพตติชั่ว ทุจริต ชื่อว่าศีล ศีลในทางปกครองคือการประพตติตามกฎหมายจารีตประเพณี อันดีงาม ในทางพระพุทธศาสนาอย่างต่ำคือศีล ๕ อันชนทั่วไปพึงสมათานรักษา กล่าวรวมกันคือ (ปาณาติปาตา เวรมณี) เว้นจากการผลาญชีวิตกันและกัน (ทางศาสนา เว้นตลอดถึงสัตว์มีชีวิต) (อทินนาทานา เวรมณี) เว้นจากถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของเขาไม่ยินยอมให้ (กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี) เว้นจากประพตติผิดในกามทั้งหลาย (มุสาวาทา เวรมณี) เว้นจากพูดเท็จ (สุราเมรยมชชพมาทภูจจาณา เวรมณี) เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย อันเป็นฐานะแห่งความประมาท ศีล ๕ ประการนี้ มีมาเก่าก่อนพุทธกาล ท่านแสดงว่า พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นพระราชอาเอกแห่งแผ่นดิน ได้ทรงสมათานรักษา และทรงประกาศแนะนำให้ราษฎรในจักรพรรดิมีคุณพล สมათานรักษา ศีล ๕ นี้จึงเป็นศีลหรือกฎหมายในทางปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ แม้ในบัดนี้ ถึงมีกฎหมายอยู่มากแล้ว ก็ยังต้องอาศัยศีลอุปการะ แต่บัญญัติผ่อนลง ตามที่เห็นสมควร ราษฎรจึงจะอยู่เป็นสุขสงบ

ผู้ปกครองที่ไม่ตั้งอยู่ในศีล ย่อมประพตติทุจริต ทำผู้อยู่ในปกครอง ให้เดือดร้อนด้วยอธรรม ปราศจากเมตตากรุณา ฝ่ายผู้อยู่ในปกครองที่ปราศจากศีล ก็ทำตนให้เป็นคนชั่วเป็นผู้ร้าย ก่อความเดือดร้อนต่าง ๆ ทั้งแก่ผู้อยู่ในปกครองด้วยกัน ทั้งแก่ผู้ปกครอง ไม่เป็นอันประกอบอาชีพให้เจริญ เพราะฉะนั้น ศีลจึงจำปรารถนา สำหรับคนผู้อยู่รวมกันเป็นหมวดหมู่ทุกฝ่าย ถ้าต่างตั้งมั่นอยู่ในศีล บ้านเมืองก็จักถึงความสงบสุขราบคาบ ปราศจากโจรภัยและทุจริตภัยทั้งปวง

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงประพุดิพระจริยาทางพระกายพระวาจาให้สะอาดงามต้องตามขัตติยราชประเพณี ดำรงด้วยดีในเบญจศีล ให้เป็นคุณสมบัติในพระองค์ ดังนี้ จัดเป็นศีล บทที่ ๒

กิริยาที่สละบริจาควัตถุที่ไม่เป็นประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยกว่า แคนกว่า เพื่อสิ่งที่มีประโยชน์ใหญ่กว่า กว้างกว่า เพื่อบรรเทาตระหนี่ ดังสุภาษิตว่า “ผู้มีปัญญา เมื่อเห็นสุขไพบุลย์ พึงสละสุขพอประมาณเสีย” และว่า “พึงสละทรัพย์เพราะเหตุ (รักษา) อวัยวะอันประเสริฐ เมื่อรักษาชีวิตก็พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรมก็พึงสละอวัยวะและแม้ชีวิตทั้งสิ้น” ชื่อว่าปริจาคะ

คนผู้คุ้มกันอยู่เป็นหมวดหมู่ เมื่อตั้งอยู่ในปริจาคะ คือถึงคราวก็สละทรัพย์เป็นต้น จนถึงชีวิตเลือดเนื้อ เพื่อรักษาธรรมตามหน้าที่ของตน หมู่จึงดำรงอยู่ด้วยดี คนผู้ทำหน้าที่ปกครองพึงเห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนเฉพาะตนหรือพวกพ้องของตน ถ้าไม่ปฏิบัติเช่นนั้นด้วยซ้ำกลับเอาประโยชน์ส่วนรวมมาเพื่อประโยชน์เฉพาะตนและพวกพ้องด้วย ผู้อยู่ในปกครองก็เช่นเดียวกันเมื่อเป็นเช่นนี้หมู่ที่เป็นอยู่รวมกันก็ตั้งอยู่ไม่ได้ แม้เฉพาะคนที่อาศัยอยู่ในส่วนรวมก็ตั้งอยู่ไม่ได้ด้วย แต่ที่ยังตั้งอยู่ได้ก็เพราะอาศัยส่วนรวมที่ยังมีคนติดอยู่มาก ในทางตรงกันข้าม ถ้าทุกฝ่ายยอมสละผลประโยชน์ส่วนเฉพาะตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น เมื่อถึงคราวที่จำเป็น พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงยอมสละ ราชกรรก็ยอมสละแม้ชีวิตถวายเป็นราชพลีร่วมกับพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อรักษาประเทศชาติ ต่างตั้งอยู่ในปริจาคะ ฉะนั้น จึงรักษาหมู่ให้ดำรงอยู่และให้เจริญยิ่งขึ้น

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงสละบริจาควัตถุพระราชมงคลเป็นต้น ตลอดจนถึงความสุขส่วนพระองค์ เพื่อผลที่ยิ่งขึ้นไป เพื่อความสุขแห่งประชาราษฎร์ส่วนรวม ดังนี้ จัดเป็นปริจาคะ บทที่ ๓

ความเป็นผู้มีอัธยาศัยตรง คือปฏิบัติซื่อตรงทั้งฝ่ายผู้ปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง ปราศจากมารยาสาไทย ไม่ปฏิบัติลวงกันหรือหลีกเลียงแอบแฝงชื่อว่าอาชวะ

คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมวดหมู่ ถ้าปฏิบัติไม่ตรงในการงานตามหน้าที่ไม่ซื่อตรงต่อกันและกัน ก็จะเกิดความระแวงไม่เชื่อถือไว้วางใจกัน จะกระด้างกระเดื่อง

แต่กร้าวกัน แม้ในหมู่ญาติและหมู่มิตรก็เช่นกัน แต่ถ้าปฏิบัติตรงต่อกัน ก็จะไว้วางใจ และกลมเกลียวกัน อยู่เป็นสุขด้วยกัน

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงมีพระราชอัธยาศัย ประกอบด้วยความตรง ปราศจากมารยาสาไถย ดำรงในสัตยสุจริต ซื่อตรงต่อ พระราชสัมพันธ์มิตร และพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ไม่ทรงคิดวางประทุษร้ายโดยอุบายผิดยุติธรรม ดังนี้ จัดเป็นอาชชวะ บทที่ ๔

ความเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ตั้งต้อด้วยอำนาจถัมภะ (ความต้อ ดุจเสา) มีความอ่อนโยนไปตามเหตุผลตามความสมควรดังที่เรียกว่า การถวสีกะ เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุที่ควรดำเนิน และมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ ผู้เจริญ อ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า วางตนสม่าเสมอไม่กระด้างดุหมิ่น ผู้อื่นด้วยอำนาจมานะเพราะชาติ โคตร ยศ ทรีพย์ เป็นต้น ชื่อว่ามัททวะ คุณข้อนี้ ทำให้ผู้ใหญ่และผู้น้อยเป็นที่นับถือของกันและกัน ยังหมู่ให้ดำเนินไปได้โดยสวัสดิ

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงมีพระราชอัธยาศัย อ่อนโยน ไม่ตั้งต้อถือพระองค์ด้วยอำนาจถัมภะ เมื่อมีผู้มาราบทูลตักเตือน ด้วยข้อธรรมข้อธรรมที่ก่อปรด้วยเหตุผล ซึ่งเป็นวิสัยของบัณฑิตชน มิได้ทรง ห้ามปรามคัดค้าน ทรงวิจารณ์โดยถ้วนถี่ ถ้าติชอบก็ทรงอนุโมทนาแล้วทรงอนุวัตรตาม และไม่ทรงถือพระองค์ด้วยอำนาจมานะ ทรงมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมแก่ท่านผู้เจริญ โดยวัยและเจริญโดยคุณ ไม่ทรงดุหมิ่น ดังนี้ จัดเป็นมัททวะ บทที่ ๕

ตะปะ หรือ ตปะ โดยพยัญชนะแปลว่าแผดเผา โดยมากท่านใช้เป็น ชื่อของความเพียร จึงแปลว่าความเพียรเป็นเครื่องแผดเผา (ความเกียจคร้าน) ใช้เป็นชื่อธรรมอื่นอีกบ้าง ทางลัทธิพราหมณ์แสดงว่า ตปะของพราหมณ์คือการ เล่าเรียนพระเวทที่ศักดิ์สิทธิ์ ตปะของกษัตริย์คือการคุมครองไพร่ฟ้าประชาชน ตปะ ของเวสสะหรือไวศยะคือการทำบุญให้ทานแก่พราหมณ์ ตปะของศูทรคือการรับใช้ ตปะของฤษีคือการกินอาหารที่เป็นผัก มีคำเป็นคาถาหนึ่งแสดงว่าพระอาทิตย์มีตปะ (ส่องแสงสว่าง) ในกลางวัน พระจันทร์มีตปะในกลางคืน ตามนัยเหล่านี้ ตปะหมายถึง การตั้งใจกำจัดความเกียจคร้านและทำการผิตหน้าที่ มุ่งทำกิจอันเป็นหน้าที่ที่พึงทำ อันเป็นกิจดีกิจชอบ ให้สม่าเสมอและให้ยิ่งขึ้น ผู้บำเพ็ญตปะให้บรรลุถึงความ สำเร็จ ย่อมเป็นผู้มีตปะ ปราภฏเป็นผู้มีสง่า เป็นที่ยำเกรง ดังที่พูดกันว่า “มีตปะเตชะ”

คนผู้รวมกันอยู่เป็นหมู่ ต้องมีตบะ คือใครมีหน้าที่ฐานะอย่างใดก็ปฏิบัติไปอย่างนั้น ให้ดีให้เหมาะสมแก่หน้าที่ฐานะ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ผู้ปกครอง ก็ปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองให้ดีให้บริบูรณ์ เมื่อปฏิบัติดีอยู่ด้วยกัน ก็เป็นผู้มีตบะอยู่ด้วยกัน เป็นที่ยำเกรงของกันและกัน แต่ถ้าตรงกันข้าม คือผู้มีหน้าที่ปกครองไม่ปกครองให้ดี ก็เป็นที่ดูหมิ่นของผู้อยู่ในปกครอง ผู้มีหน้าที่อยู่ในปกครองไม่ประพฤติให้ดีตามหน้าที่ ก็เป็นที่ดูหมิ่นของผู้ปกครอง รวมความว่า ผู้มีหน้าที่ฐานะอย่างใด ไม่ปฏิบัติให้สมกับหน้าที่ฐานะนั้น ย่อมเป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนหมดความนับถือ ต้องเสื่อมจากเกียรติที่ติดจนถึงตกจากฐานะของตน มีคำกล่าวไว้ในมหาสุตโสมชาดกว่า

“พระราชาผู้เอาชนะบุคคลที่ไม่ควรชนะ ไม่ชื่อว่าพระราชา”

“เพื่อนผู้เอาชนะเพื่อน ไม่ชื่อว่าเพื่อน”

“ภริยาผู้ไม่ยำเกรงสามี ไม่ชื่อว่าภริยา”

“บุตรผู้ไม่เลื่อมมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า ไม่ชื่อว่าบุตร”

“สภาที่ไม่มีสัตบุรุษ (ผู้สงบ) ไม่ชื่อว่าสภา”

“ผู้ไม่พูดเป็นธรรม ไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ”

“ผู้ละ (หรือสงบ) รากะ โทสะ โมหะ พูดเป็นธรรม ย่อมชื่อว่าสัตบุรุษ”

กล่าวโดยเฉพา ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงตั้งพระราชหฤทัย กำจัดความเกียจคร้านและทำการผิดหน้าที่ ทรงตั้งพระราชอุตสาหวิริยภาพปฏิบัติ พระราชกรณียะให้เป็นไปด้วยดียิ่ง ๆ ขึ้น มีพระตบะเดชะเป็นที่ยำเกรงแห่งบุคคลทั่วไป ตลอดถึงทรงสมทานกุศลวัตร เฝ้ามลาญกำจัดอกุศลวิตกบาปธรรมให้เสื่อมสูญ ไม่ตั้งอยู่ได้ ดังนี้ จัดเป็นตบะ บทที่ ๖

กิริยาที่ไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ตลอดถึงไม่พยาบาทมุ่งร้ายผู้อื่น แม้จักต้องลงโทษผู้ทำผิด ก็ทำตามเหตุผล ไม่ทำด้วยอำนาจความโกรธชื่อว่าอีกโธระ

คนผู้รวมกันอยู่เป็นหมู่ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง เมื่อขมใจไว้ไม่ได้ เกิดโกรธซึ่งต่อกันขึ้นและผูกโกรธไว้ ก็เป็นสมุฏฐานให้เกิดโทสะความประทุษร้ายกัน ทางใจก่อน แล้วก็ประทุษร้ายกันทางกายทางวาจาสืบไป ทำให้อยู่ด้วยกันไม่เป็นสุข

ต่อเมื่อรักษาใจข่มใจไว้ไม่ให้เกิดโกรธขี้้ง หรือเมื่อเกิดโกรธขึ้นในใจก็ระงับไว้ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏ ไม่ปฏิบัติลุอำนาจแห่งความโกรธ จึงจักอยู่ด้วยกันด้วยความสงบเรียบร้อยเป็นสุข ความไม่โกรธ จักมีได้ก็เพราะมีเมตตาหาหวังความสุขความเจริญแก่ตนและต่อกันและกัน คนที่เป็นหัวหน้าปกครองก็ตาม เป็นผู้อยู่ในปกครองก็ตาม เมื่อแสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ ก็แสดงว่าตนเองลุอำนาจของความโกรธ กิริยาที่แสดงความโกรธออกมานั้นก็ไม่งดงาม น่าเกลียดน่าชัง ถ้าเอากระจกเงาส่องดูหน้าตนในเวลาโกรธก็จะเห็นได้

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงมีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วยพระเมตตา ไม่ทรงปรารณาก่อภัยก่อเวรในผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ทรงพิโรธด้วยเหตุที่ไม่ควร แม้มีเหตุให้ทรงพระพิโรธ แต่ทรงข่มเสียให้สงบระงับอันตรธาน และทรงปฏิบัติด้วยโยนิโสมนสิการ ดังนี้ จัดเป็น อักโกธะ บทที่ ๗

กิริยาที่ไม่เบียดเบียนให้ลำบาก คือความไม่ก่อทุกข์ยากแก่ผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์ด้วยเห็นเป็นความสนุกของตน เพราะอำนาจโมหะ เช่นทำร้ายคนและสัตว์อื่นเล่น ชื่อว่าอวิหิงสา

คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ ทั้งผู้ปกครอง ทั้งผู้อยู่ในปกครองจะอยู่ด้วยกันได้เป็นสุข ก็เพราะไม่เบียดเบียนกัน โดยเฉพาะผู้ปกครอง ถึงจำต้องอาศัยเก็บภาษีอากรจากราษฎรผู้อยู่ในปกครองเพื่อจ่ายบำรุงประเทศ และต้องเกณฑ์กำลังแรงงานในคราวที่จำเป็น แต่ถ้าเก็บและเกณฑ์รุนแรงอันเป็นการริดเกินสมควร ราษฎรผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อนระส่ำระสายอยู่ไม่เป็นสุข มีเรื่องครั้งโบราณกาลว่าผู้อยู่ในปกครองถูกผู้ปกครองเบียดเบียน ต่างอพยพไปอยู่ต่างถิ่นก็มี ความไม่เบียดเบียนจักเป็นไปได้ก็ต้องอาศัยกรุณาเป็นเบื้องต้น

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงมีพระราชอัธยาศัยกอบด้วยพระมหากรุณา ไม่ทรงปรารณาก่อทุกข์แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ทรงเบียดเบียนพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎรให้ลำบากด้วยเหตุอันไม่ควรทำ หรือด้วยตั้งพิกัตเก็บภาษีเกินขนาด ทรงปกครองประชาชนดังบิดาปกครองบุตร ดังนี้ จัดเป็นอวิหิงสา บทที่ ๘

กิริยาที่อดทนต่อโลภะ ความอยากได้บ้าง ต่อโทสะ ความโกรธเคือง จนถึงพยาบาทมุ่งร้ายบ้าง ต่อโมหะ ความหลงมกมายบ้าง เพราะได้ประสบอารมณ์ที่ยั่วให้เกิด เมื่อมีอารมณ์มาประสบ ยั่วให้เกิดอยากได้ อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียน ก่อดทนต์ไว้ไม่ยอมแสดงวิกลจริตอันชั่วร้ายทางกายวาจาออกไปตามอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ และอดทนต่อทุกข์เวทนามีเย็นมีร้อนเป็นต้น อดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชั่ว ไม่เป็นที่ชอบใจ ชื่อว่าขันติ

คนเมื่ออยู่รวมกันเป็นหมู่ ต้องประสบอารมณ์ต่าง ๆ มาก ถ้าไม่ตั้งอยู่ในขันติ ยอมให้โลภะ โทสะ โมหะ ชุตซึกไป ก็จะเกิดวิวาทแก่งแย่งและวุ่นวายอย่างอื่นอีกมาก ไม่อยู่ด้วยกันด้วยความสงบเรียบร้อยเป็นสุข ถ้าตั้งอยู่ในขันติก็ได้ผลตรงกันข้าม คืออยู่ด้วยกันด้วยความสงบเป็นสุข ผู้มีขันติจึงงามเพราะมีอาการสงบ เมื่อรวมกันเข้าเป็นหมู่ก็เป็นหมู่ที่งาม เพราะมีความสงบสุข

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงมีพระราชหฤทัย กล่าวหาญ อดทนต่อโลภะ โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้นเพราะได้ประสบอารมณ์ที่มายั่วให้เกิด ทรงอดทนต่อเวทนามีเย็นมีร้อนเป็นต้น ทรงอดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชั่ว รักษาพระราชหฤทัยและพระอาการพระกายวาจาให้สงบเรียบร้อย ดังนี้ จัดเป็นขันติบทที่ ๙

ความไม่ผิด ชื่อว่าอวิโรธนะ ธรรมชั้นนี้ควรหมายความว่า รู้ว่าผิดแล้วไม่ต้องขึ้นทำ คือไม่ยอมทำผิดทั้ง ๆ รู้ ผิดในที่นี้หมายถึงผิดจากข้อที่ถูกที่ควรทุกอย่าง เช่นผิดจากความยุติธรรมด้วยอำนาจอคติ ผิดจากปกติ คือเมื่อประสบความเจริญหรือความเสื่อมก็รักษาอาการกายวาจาไว้ให้คงที่ ไม่ให้ขึ้นลงเพราะยินดียินร้าย

คนสามัญทั่วไป ในขั้นต้นยังทำผิดอยู่เพราะไม่รู้ว่าผิด ถ้ายอมปล่อยไปเช่นนั้นไม่ศึกษา ก็จักเป็นผู้ไม่รู้จักชอบไม่รู้จักผิด ไม่อาจปฏิบัติถูกดีได้ ผู้ปกครองผู้เป็นหัวหน้า เมื่อทำผิดด้วยอำนาจชอบรักบ้าง ด้วยอำนาจชังบ้าง ด้วยอำนาจกลัวบ้าง ด้วยอำนาจหลงบ้าง ผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อนอยู่เป็นทุกข์ ผู้อยู่ในปกครองเมื่อทำผิดเช่นนั้น ผู้อยู่ในปกครองด้วยกันตลอดถึงผู้ปกครองเองก็เดือดร้อนอยู่เป็นทุกข์ แต่ถ้าผู้ปกครองผู้เป็นหัวหน้ามีใจอุปถัมภ์ธรรม มุ่งความถูก พยายามศึกษาพิจารณาให้รู้จักผิดและชอบแล้ว พยายามทำการงานให้ถูกต้องตามคลองธรรม ไม่ให้ผิด และแนะนำพรา้สอนผู้อยู่ในปกครองให้ประพฤติเช่นนั้นด้วย ผู้อยู่ในปกครองก็พยายามทำให้ถูกต้องตามคลองธรรมไม่ให้ผิด ต่างฝ่ายต่างก็จักอยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงตั้งอยู่ในขัตติย
ประเพณี ไม่ทรงประพฤติผิดจากราชจรรยาอนุวัตรนิติศาสตร์ราชาศาสตร์ ไม่ทรง
ประพฤติให้คลาดจากความยุติธรรม ทรงอุปถัมภ์ยกย่องคนมีคุณความชอบควรอุปถัมภ์
ยกย่อง ทรงบำราบคนมีความผิดควรบำราบโดยทางที่เป็นธรรม ไม่ทรงอุปถัมภ์ยกย่อง
และบำราบคนนั้น ๆ ด้วยอำนาจอคติ ๔ ประการ มีฉันทาคติเป็นต้นก็ดี เมื่อมีลาภ ยศ
สรรเสริญ สุข ซึ่งเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาถึงพระองค์ ไม่ทรงแสดงความยินดี
ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่าทรงมัวเมาอยู่ในสิ่งนั้น เมื่อมีความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ
ต้องนินทา ได้รับความทุกข์ร้อน ซึ่งเป็นที่ไม่พอพระราชหฤทัยมาถึง ก็ไม่ทรงแสดง
ความยินร้ายเสียพระราชหฤทัยให้ปรากฏ ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่าทรงหาขันติคุณ
มิได้ หรือเป็นเหตุให้ผู้น้อยซึ่งอยู่ในพระบรมเดชาานุภาพพลอยตกใจแตกตื่นอลหม่าน
ทรงรักษาพระอาการคงที่อยู่ ไม่แสดงให้ผิดจากปกติเดิมก็ดี ดังนี้ จัดเป็นอวิโรธนะ
บทที่ครบ ๑๐

ธรรม ๑๐ ประการนี้ ท่านแสดงว่า พระเจ้าจักรพรรดิทรงมีบริบูรณ์
ในพระองค์ จึงเป็นผู้ปกครองที่ดี ไม่รู้กรานผู้อื่นด้วยอำนาจ เพราะปกครองดี
ด้วยมีธรรมเหล่านี้เป็นอุบาย ประเทศทั้งหลายจึงสวามิภักดิ์ยอมเข้าอยู่ในปกครอง
ที่ท่านเรียกว่าปกครองโดยธรรมไม่ใช่โดยอำนาจ และต่างก็มีความสุขมีความเจริญ
ร่วมกันทั้งหมด

เมื่อพระมหากษัตริย์เจ้าทรงดำรงทศพิธราชธรรมนี้ให้ตั้งบริบูรณ์ด้วยดี
ในพระองค์ ฝ่ายพระราชวงศานุวงศ์ ข้าพหละอองรัฐีพระบาทและอาณาประชาราษฎร์
ข้าขอบขัณฑสีมา ก็ย่อมมีความสวามิภักดิ์นับถือรักใคร่ ตั้งใจประกอบบราชกิจ
ฉลองพระเดชพระคุณ เต็มกำลังกาย เต็มกำลังความคิด ซื่อสัตย์สุจริตมิได้คิดทรยศ
ช่วยบำรุงรัฐชนบทให้สมบูรณ์มั่งคั่งสมดังพระราชประสงค์ เบื้องหน้าแต่นั้น เมื่อทรง
พิจารณาด้วยพระปรีชาญาณถึงวุฒิสุภผล ก็ทรงเห็นกุศลธรรมส่วนชอบ
๑๐ ประการนี้ ซึ่งตั้งอยู่ด้วยดีในพระองค์ ว่าเป็นเหตุมีกำลังกล้าสามารถให้เกิดผล
ได้ถึงเพียงนั้น ก็ทรงปีติโสมนัสเป็นมากพันประมาณ เหตุนั้นโบราณบัณฑิต
จึงได้ประพันธ์ผูกคำโคลกแสดงทศพิธราชธรรม ถวายเป็นโอวาทานูศาสน์แด่
พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในปางหลัง ดังถวายเป็นวิสัยนามาด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จักถวายวิศิษณาสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตรและพละกำลังของ พระมหากษัตริย์เจ้า อันโบราณบัณฑิตได้กล่าวแสดงไว้โดยปริยายอื่นอีก เพื่อประมวล พระราชจรรยาที่ท่านแสดงว่า โบราณกษัตริย์ตลอดถึงพระเจ้าจักรพรรดิได้เคยประพฤติ มาไว้ในที่เดียวกัน เป็นเครื่องเพิ่มพูนพระราชสิริสวัสดิ์พัฒนามงคลสืบต่อไป

สังคหวัตถุในที่นี้ คือพระราชจรรยาอนุวัตรเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ ยึดห่วงน้ำใจประชาชน เป็นราชินิติธรรมเก่าแก่ มีที่มาทั้งในทางพุทธศาสนาและ พราหมณศาสนา จำแนกเป็น ๕ ประการ แสดงอธิบายตามทางพุทธศาสนา คือ :-

สสสมเอธิ์ ความที่ทรงพระปรีชาในการบำรุงธัญญาหารผลาหารให้บริบูรณ์ ในพระราชอาณาเขต โดยอุบายนั้น ๆ เพื่อให้สรรพผลอันเกิดแก่เกษตรมณฑลสมบูรณ์ เป็นสังคหวัตถุที่ ๑

ปฐิสเมธิ์ ความที่ทรงพระปรีชาในการสงเคราะห์บุรุษ คือสงเคราะห์ พระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้ประกอบบราชกิจฉลองพระองค์ ทั้งฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน ด้วยวิธีนั้น ๆ เป็นต้นว่าทรงยกย่องพระราชทานยศฐานันดร ตำแหน่งหน้าที่ โดยสมควรแก่กุลวงศ์ วิทยาสามารถและความชอบในราชการ เป็นสังคหวัตถุที่ ๒

สมมาปาสี อุบายเครื่องผูกคล้องน้ำใจประชานิกให้ยินยอมยินดี คือ ทรงบำบัดความทุกข์เดือดร้อน บำรุงให้เกิดความสุขความเจริญแก่ประชาราษฎร์และ บ้านเมือง ด้วยอุบายต่าง ๆ ปรากฏพระคุณเป็นเครื่องผูกใจประชาชนให้จงรักภักดี ยิ่ง ๆ ขึ้น เป็นสังคหวัตถุที่ ๓

วากาเปยยิ์ ตรัสพระวากาอ่อนหวานควรดื่มไว้ในใจ ทำความเป็นที่รัก ให้เกิด เช่นทรงทักทายปราศรัยแก่บุคคลทุกชนชั้น ตลอดถึงราษฎรสามัญทั้งผู้ใหญ่ ผู้ย่อย โดยควรแก่ฐานะและภาวะ เป็นสังคหวัตถุที่ครบ ๔

๔ สังคหวัตถุนี้ เป็นอุบายให้เกิดสุขสมบัติ ซึ่งได้นำมบัญญัติว่า “นิรคคหิ” รัฐมณฑลราบคาบปราศจากโจรภัย จนถึงมีทวารเรือนไม่ลงลิ้มกลอน เป็นคำรบ ๕

สังคหวัตถุเหล่านี้ จะเป็นไปด้วยดีจนถึงเกิดผลเป็นนิรโรคพะไม่ต้อง
ลงลิ้มกลอนประตุเรือน ก็ต้องอาศัยรัฐบาลและผู้ที่ทำหน้าที่ทางปกครองทั้งปวง
ฝ่ายหนึ่ง ประชาชนผู้อยู่ในปกครองอีกฝ่ายหนึ่ง ช่วยกันปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามฐานะ
เจริญรอยพระราชจรรยาวัตรของพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ทรงเป็นประมุข ตั้งใจ
รับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเป็นเบื้องหน้า ประกอบการค้าขายแสวงหา
เลี้ยงชีพโดยทางธรรม ไม่ทำโจรกรรมแย่งทรัพย์สิ่งของของผู้อื่นมาเลี้ยงชีวิตตน
ซึ่งจะก่อการจลาจลให้เกิดขึ้น มีความสงบทั่วทุกสถาน จนทวารเรือนไม่ต้อง
ลงลิ้มกลอนเพื่อจะระวังโจรภัย สังคหวัตถุมีนัยดังถวายวิสัยนามาด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จักถวายวิสัยนาในจักรวรรดิวัตร คือพระราชจรรยาวัตรสำหรับ
พระเจ้าจักรวรรดิพระราชเอกในโลก ท่านแสดงไว้โดยความว่า พระมหากษัตริยา-
ธิราชเจ้าผู้ปกครองประชาชนทรงอิงอาศัยสักการะเคารพนับถือบูชาธรรม
มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นใหญ่ เป็นอธิบดี ทรงจัดการรักษาคุ้มครองป้องกัน
อันประกอบด้วยธรรม ให้เนื่องในจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ คือ :-

ที่ ๑ ควรพระราชทานโอวาทและอนุเคราะห์อันโตชนคนในพระราชสำนัก
และทรงอนุเคราะห์คนภายนอก คือพลกายกองเสนา ด้วยประการต่าง ๆ จนถึงราษฎร
ไม่ปล่อยปละละเลย

ที่ ๒ ควรผูกพระราชไมตรีสมานราชสัมพันธ์มิตรกับกษัตริย์ประธานาธิบดี
แห่งประเทศนั้น ๆ

ที่ ๓ ควรทรงสงเคราะห์อนุยันตกษัตริย์ คือพระราชวงศานุวงศ์
ตามควรแก่พระอิสริยยศ

ที่ ๔ ควรทรงเกื้อกูลพราหมณ์คฤหิ์สัถ์และคฤหบดีชน

ที่ ๕ ควรทรงอนุเคราะห์ประชาชนชาวนิคมชนบทโดยฐานานุกรม

ที่ ๖ ควรทรงอุปการะสมณพราหมณ์ผู้มศีลประพฤติชอบ ด้วยพระราชทาน
ไทยธรรมบริวารเกื้อกูลแก่ธรรมเนียมปฏิบัติ

ที่ ๗ ควรทรงจัดรักษาฝูงเนื้อและนกด้วยพระราชทานอภัย ไม่ให้ใครเบียดเบียนทำอันตรายจนเสื่อมสูญพืชพันธุ์

ที่ ๘ ควรทรงห้ามชนทั้งหลายไม่ให้ทำกิจการที่ไม่ประกอบด้วยธรรม ชักนำไปตั้งอยู่ในกุศลสุจริตส่วนชอบ ประกอบการหาเลี้ยงชีพโดยทางธรรม

ที่ ๙ ชนใดขัดสน ไม่มีทรัพย์พอเลี้ยงชีพโดยสัมมาอาชีพะได้ ควรพระราชทานพระราชทรัพย์เจือจานให้เลี้ยงชีพด้วยวิธีอันเหมาะสม ไม่ให้แสวงหาด้วยทุจริต

ที่ ๑๐ ควรเสด็จเข้าไปใกล้สมณพราหมณ์ ตรัสถามถึงบุญบาปกุศลอกุศลให้ประจักษ์ชัด

ที่ ๑๑ ควรทรงตั้งวิริตติห้ามจิตไม่ให้เกิดอธรรมราคะในอคมนิยสถาน ที่อื่นไม่ควรถึง

ที่ ๑๒ ควรทรงประหารวิสมโลภเจตนา ห้ามจิตมิให้ปรารถนาลาภที่ไม่ควรจะได้

พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าควรทรงสถิตในจักรวรรดิวัตร บำรุงพระราชอาณาจักรให้เจริญด้วยพระราชวรฤทธิบุญบารมี เกษมสวัสดิ์ดำรงมั่น พันธรรพพิบัติอันตราย ดังถวายวิสาขนามาด้วยประการฉะนี้

ในลำดับนี้ จักถวายวิสาขนาในพละ กำลังของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ๕ ประการ คือ :-

ข้อต้น กายพลี กำลังพระกาย สมบัตินี้เกิดแต่ทรงผาสุกสบายปราศจากพระโรค เพราะพระมหากษัตริย์ยอมทรงเป็นจอมทัพ ทั้งต้องทรงปฏิบัติพระราชกรณียะต่าง ๆ จำต้องทรงพละกำลังเข้มแข็ง ถ้าขาดสมบัติข้อนี้แม้แต่จะทรงราชการก็คงไม่สะดวกได้ดี จึงควรบริหารพระองค์ให้ทรงพระกำลังประกอบด้วยพระอนามัยเป็นนิตย์

ข้อ ๒ โภคพล์ กำลังคือโภคสมบัติ อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า มีพระราชกิจที่พึงทรงจัดทรงทำ และพึงมีบุคคลที่พึงบำรุงเลี้ยงเป็นอันมาก จึงควรทรงชวนขยายบำรุงกสิกรรม พาณิชยกรรม เป็นต้น อันเป็นทางเกิดแห่งพระราชทรัพย์ให้ไพศาล

ข้อ ๓ อมจจพล์ กำลังคืออมาตย์ อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า มีราชการที่จะทรงทำมากกว่ามาก จึงต้องมีอมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นกำลังทางนิติบัญญัติ ทางบริหารและทางตุลาการ จึงควรสอดส่องวุฒิของหมู่อมาตย์ แล้วยกย่องและบารบ ตามควรแก่เหตุ

ข้อ ๔ อภิจจพล์ กำลังคือพระชาติสูง สมบัติข้อนี้เป็นที่นิยมของมหาชน เป็นผลที่มีมาเพราะปุพเพกตปุณณตา คือได้เคยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอบรม มาแต่ในกาลก่อน เป็นเหตุให้ประพตติดีประพตติชอบได้โดยง่าย โบราณบัณฑิต ก็ได้แสดงไว้ว่า แม้สนับงุมารพรมก็ได้กล่าวคาถาสรรเสริญธรรมข้อนี้ไว้ว่า ขตติโย เสฏฺโฐ ชเนตสฺมี เย โคตตปฏิสาริโน ความว่า กษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐในหมู่ชน ผู้รังเกียจด้วยโคตร ดังนี้ เพราะชนมีชาติสูงอบรมมาในธรรมที่ดี ย่อมมีหิริโอตตัปปะ รู้จักละอายแก่ใจ และกล้าหาญในการไม่ทำชั่ว มุ่งทำแต่การที่ดี ดังคชสาร อัสดร อุษภ ผู้อาชาไนย จึงควรตั้งพระราชประสงค์สมบัตินี้ให้มีสืบพระองค์ต่อไป จะได้เป็น ศรีสวัสดิ์แก่พระราชอาณาจักรสืบไป

ข้อครบ ๕ ปณญาพล์ กำลังคือปัญญา พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ทรงประกอบพระราชโบายให้ลุล่วงอุปสรรคทั้งหลาย ต้องทรงมีพระปรีชาญาณ รอบคอบและสามารถ จึงควรทรงแสวงหาทางมาแห่งปัญญา ด้วยทรงวิจารณ์เหตุการณ์ ภายในภายนอกอันเป็นไปในสมัย เพื่อจะได้พระญาณแจ้งเหตุผลประจักษ์ชัด

พละ ๕ ของพระมหากษัตริย์ อันเป็นพระราชจรรยาวัตรที่เป็นอาภรณ์ ของพระมหากษัตริยาธิราช ซึ่งมาในคัมภีร์พุทธศาสนา เป็นคำสอนของสมเด็จพระโลกุตตมาจารย์ มีนัยดังถวายเป็นวิสัยนามาด้วยประการฉะนี้

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าได้เสด็จดำรงราชมโหศวรรยาธิปัตย์ใหม่ ก็เปรียบเหมือนพระบรมศาสดาแรกได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเมื่อได้ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมให้สำเร็จประโยชน์แก่ประชาชนผู้อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร ก็เปรียบเหมือนสมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงบำเพ็ญพระพุทธรกิจเสร็จจนทรงเปล่งสรุณาทโฆหารได้ว่า ยัม สตถารา กรณียัม สวากานัม ทิเตสินา อนุภุมภเณ เป็นต้น ความว่า กิจอันใดอันพระศาสดามีกรุณาแสวงหาประโยชน์แก่สาวกจะควรทำ กิจอันนั้นเราอาศัยความเอ็นดูได้กระทำแล้วแก่ท่านทั้งหลายทุกประการ ดังนี้ข้อนี้จักสำเร็จเป็นบารมีไปในอนาคต ยังอุปบัติของพระองค์ให้มีผลสมด้วยพระพุทธรพจน์ภาษิตว่า เทวเม ภิกขเว ปุคฺคลา โลเก อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนติ พุทฺชนทิตาย พุทฺชนสุขาย พุทฺโณ ชนสฺส อตฺถาย ทิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ ความว่าภิกขุทั้งหลาย สองบุคคณนี้เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแห่งชนเป็นอันมาก เพื่อความต้องการ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสำราญแห่งชนเป็นอันมาก ทั้งเทวดาและมนุษย์ สองบุคคณนี้ คือพระตถาคตสัมพุทธเจ้า ๑ พระราชาจักรพรรดิ ๑ ดังนี้ อุปบัติของพระมหากษัตริย์เจ้าจะพึงมีผลดังสมเด็จพระทศพลตรีสสรเสริญไว้ฉะนี้ ก็ด้วยอำนาจทรงบำเพ็ญราชธรรมให้บริบูรณ์ทุกประการ

บัดนี้ จักตั้งสัตยาธิษฐานประสิทธิ์พระพรถวายโดยลำดับถัดไป

พุทธานุภาโว เจว ธมมานุภาโว จ สงฆานุภาโว จ ปรมินทมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช สราชินี อภิรักขนตุ นิรันตรัม ขออำนาจแห่งพระพุทธรเจ้าแห่งพระธรรมเจ้า แห่งพระสงฆ์เจ้า จงอภิบาลสมเด็จพระปรมินทมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช และสมเด็จพระบรมราชินีเป็นนิจกาล

พุทธาทิตนตตยานุภาเวน อภิรักขิตโต สนโต ปรมินทมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พุทธาทิตนตตยัม นิสสาย พุทฺธสสนัน อุตฺถมภเณโต สุขัม ชีวิตุ รฎฺฐจํ อภิปาเลนโต จิรั รชเช ปติฎฺฐาตุ ปชัม ปสาสนโต นิจจัม ชยตุ ขอสมเด็จพระปรมินทมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช อันอำนาจแห่งพระศรีรัตนตรัยอภิบาลแล้ว ทรงอาศัยพระศรีรัตนตรัย จงทรงอุปถัมภ์พระพุทธรศาสนาดำรงพระชนมายุเป็นสุข จงทรงอภิบาลรัฐมณฑล เสด็จสถิตในราชสมบัติยืนนาน จงทรงปกครองประชาชน มีชัยเป็นนิตยกาล

พุทธารตนตตยานุภาเวน ปรมินทมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชสส
โสตุสอิทธิวิฑูตมิอิสสุริยเตชา ภวานตุ ด้วยอานุภาพพระศรีรัตนตรัย ขอสวัสดิ
ความปลอดภัย อิติ ความสำเร็จ วิฑูตมิ ความเจริญ อิสสุริย ความเป็นใหญ่ เตช
เดชานุภาพ จงมีแต่สมเด็จพะบรมินทมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทุกประการ

ขออำนาจพระราชปณิธาน คือความตั้งพระราชหฤทัยในอันบำเพ็ญ
ราชธรรมให้สำเร็จประโยชน์แก่มหาชนทั่วหล้า และขอเดชเทวดาผู้ศักดิ์สิทธิ์
จงอภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าและสมเด็จพะบรมราชินี
กับทั้งพระบรมราชวงศ์และรัฐมณฑล ให้สถาพรดำรงมั่น พันสรรพพิบัติอุปัทวันตราย
เป็นนิตยกาล

อรหิ สมมาสมพุทโธ
มหาสงฆ์ ปิโพเธสิ

อุตตมิ ธมมชฌคา
อิจเจต รตนตตย

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุดแล้ว ยังสงฆ์
หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิรา นีจัดว่าเป็นพระรัตนตรัยแม้ถึงจะต่างกัน
โดยวัตถุว่า พุทโธ ธมโม สงโฆ ดั่งนี้ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้นก็ชื่อว่าเป็นอันเดียวกันโดยอรรถ
เพราะไม่แยกจากกันไปได้ พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรมก่อนแล้วสอนผู้อื่นให้ตรัสรู้
ตาม พระธรรมนั้นพระสงฆ์ได้ทรงไว้ และพระสงฆ์เล่าก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า
เนื่องกันเป็นอันเดียวกันนี้ พระรัตนตรัยนี้บริสุทธิ์อุตมประเสริฐในโลก ย่อมเป็นไป
เพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งแก่ผู้เลื่อมใส แล้วใคร่ความบริสุทธิ์แก่ตนปฏิบัติอยู่โดยชอบ
ความบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นความดับจากทุกข์ทั้งปวง พระนิพพานเป็นธรรมชาติ
สูญจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงนั้นได้ชื่อว่าเป็นบรมสุข ด้วยสัจจาภาษิตนี้
ขอความสวัสดิ จงเกิดมีในกาลทุกเมื่อ ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัยเป็น
ปฏิพาหนโอบายกางกั้น ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคคือข้อติดขัดทั้งหลาย
จงอย่าได้ถูกต้องพ้องพานซึ่งสยามรัฐมหาชนบทนี้ ในกาลไหน ๆ จงบาราศไกล
ด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน
และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ
ในที่ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แต่สมเด็จพะบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า และ
สมเด็จพะบรมราชินี กับทั้งพระบรมวงศานุวงศ์และรัฐบาล ผู้อภิบาลสยามรัฐ
มหาชนบทนี้ ขอเทพเจ้าผู้สิงสถิตในสยามรัฐมณฑล ตั้งต้นแต่พระราชนิเวศน์
ตลอดเขตรัฐสีมา จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสมเด็จพะบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

และสมเด็จพระบรมราชาธิบดี กับรัฐมนตรีมหาดไทย ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิทธิวิบูลผลอันเป็น
 หิตานุประโยชน์ และป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สีหธรรมตฤ สีหธรรมตฤ
 เอตสมิ รตนตตยสมิ

สีหธรรมตฤ อิทํ ผลํ
 สมปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์
 แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระพุทธานิ
 รัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ เทอญ

**สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก**

ทศพิธราชธรรมจรรยาทิกถา
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ
พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมมหาราชวัง
วันอาทิตย์ที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๒

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส	
ทานํ สีลํ ปริจจาคํ	อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ
อภฺโกจฺฉํ อวิหึสญจ	ขณฺตฺถิยจ อวิโรธนํ
อจฺเจเต กุสเล ธมฺเม	จิตฺเต ปสฺสชาติ อุตฺตนิ
ตโต เต ชายเต ปิตี	โสมนสฺสญจนปฺปกนฺตฺติฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายเป็นศิษย์ “ทศพิธราชธรรมจรรยาทิกถา” พรรณนาพระราชจรรยาวัตร อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าผู้ทรงดำรงราชไมตรีธรรม เป็นพระเจ้าปฐพีมณฑล จะพึงบำเพ็ญให้ต้องตามขัตติยราชประเพณี มีทศพิธราชธรรม เป็นอาทิ ฉลองพระเดชพระคุณพระปฐมบรมราชูปถัมภ์ อนุรูปพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ด้วยสมเด็จพระบวรราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐได้เสด็จผ่านพิภพ สืบสนองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถ จึงพระราชบรมวงศานุวงศ์ เสวกามาตย์ ราชบริพาร สมณพราหมณาจารย์ และอาณาประชาราษฎร์ พร้อมเพรียงกันตั้งการพระราชพิธี ตามขัตติยราชประเพณีถวายเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่บ้านเมือง และเพื่อ พระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลของพระองค์ ผู้ทรงรับรักษาธรรมะ อันเป็นของ พระมหากษัตริย์และขัตติยตระกูล ซึ่งมีหน้าที่ที่จะทรงเพิ่มพูนความสุขแก่พสกนิกร และในอันที่จะทรงพิทักษ์รักษาพระบวรพุทธศาสนา

ใช้หนังสือ “อัมพโรวาท ประมวลพระธรรมเทศนา พระดำรัส พระโอวาท พระสัมโมทนียกถา พระสังเวชนิยธรรม และพระปรารภของ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก” จัดพิมพ์ในคราวฉลองพระชนมายุ ๘ รอบ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นต้นฉบับ

สมเด็จพระบรมศาสดาธรรมสามัคคี เมื่อทรงอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ยังต้องทรงบำเพ็ญพระพุทธรกิจ โปรดเวไนยนิกรให้ดื่มด่ำพระสัทธรรม ยังพุทธภูมิ ให้สำเร็จเป็นอันดี ข้อนี้มีอุปมาฉันใด พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงดำรงราชไชศวรรย์ ก็มีอุปมาฉันนั้น จึงขอรับพระราชทานเลือกสรรพระราชาธรรมของโบราณกษัตริย์ มาถวายวิเศษชนา โดยมีทศพิธราชธรรมเป็นปฐม ตามอาคตสถานในคัมภีร์ชาดก เป็นโคลกที่บัณฑิตยกขึ้น กล่าวถวายอนุศาสน์แต่พระมหากษัตริราชเจ้า ดั่งรับพระราชทานเชิญขึ้นเป็นนิกเขบพท ว่า ทานํ สीलํ ปริจจาคํ อาชชวํ มททวํ ตป เป็นต้น

แสดงความเป็นสยามพากย์ว่า ขอพระองค์ผู้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ จงทรงพระปรีชาสามารถ พิจารณาเห็นราชธรรมที่เป็นกุศลส่วนชอบ ๑๐ ประการ ให้ดำรงในพระราชจริยาการเป็นนิตย์ ดังนี้

๑. ทาน การให้ พระมหากษัตริย์พึงชุบเลี้ยงพระราชวงศ์ ข้าทูลละออง ธูลีพระบาท ข้าราชการ บรรพชิต ตลอดจนอาณาประชาราษฎร์ ด้วยวิตุปัจจัย บรรดาอามิสทั้งหลายตามฐานานุรูปของบุคคลนั้นๆ รวมไปถึงการพระราชทาน ธรรมทาน แจกจ่ายพระบรมราชาบายแนวพระราชดำริอันถูกต้องตามทำนอง คลองธรรม ให้พสกนิกรทั้งหลายเจริญรอยตาม

๒. ศีล การตั้งสังวรกายวาจา ให้ปราศจากโทษ พระมหากษัตริย์ พึงเว้นจากความประพฤติทุจริต กล่าวในทางการปกครอง ย่อมหมายถึงรัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และจารีตประเพณีอันดีงาม กล่าวในทางพระพุทธศาสนา ย่อมหมายถึงศีล อย่างน้อยคือเบญจศีล หรือศีล ๕ ของฆราวาสทั่วไป และพระราชาจักทรงรักษา พร้อมทั้งโน้มน้าวให้พสกนิกรรักษาด้วย

๓. บริจาค การบริจาคเพื่อบรรเทาความโลภเสียได้ พระมหากษัตริย์ พึงสละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ หรือมีประโยชน์เล็กน้อย เพื่อสิ่งที่มีประโยชน์ยิ่งใหญ่กว่า เพื่อบรรเทาความตระหนี่ ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “พึงสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ อันประเสริฐ, เมื่อจะรักษาชีวิตก็พึงสละอวัยวะ, เมื่อจะรักษาธรรมะก็พึงสละทรัพย์ อวัยวะ และแม้ชีวิตได้ทั้งสิ้น”

๔. อาชชวะ ความซื่อตรง พระมหากษัตริย์พึงปฏิบัติพระองค์ซื่อตรง
ในการงานตามหน้าที่ของพระประมุข ปราศจากมารยา ซื่อสัตย์สุจริตต่อสัมพันธมิตร
พระราชวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ไม่ทรงหลอกลวงประทุษร้ายโดยยอเยติธรรม

๕. มัททวะ ความอ่อนโยน พระมหากษัตริย์พึงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน
ละมุนละม่อม ไม่ถือพระองค์ด้วยความดีอัน เมื่อมีผู้กราบบังคมทูลพระกรุณาตักเตือน
ด้วยเหตุผลของบัณฑิต ก็ควรจะทรงสดับรับฟังโดยถ้วนถี่ ถ้าดีก็ควรจะทรง
อนุโมทนาแล้วทรงอนุวัตปฏิบัติตาม อีกทั้งควรจะทรงมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมต่อท่าน
ผู้เจริญโดยวัย และโดยคุณความดี

๖. ตบะ การกำจัดความเกียจคร้านและความขี้ พระมหากษัตริย์
พึงมีตบะ ซึ่งตบะของพระมหากษัตริย์ คือการคุมครองประชาชน ต้องทรงพากเพียร
ที่จะขจัดความเกียจคร้านเปื้อนหนายในอันที่จะปกป้องรักษาพระราชราษฎร ให้อยู่เย็น
เป็นสุข ต้องทรงตั้งพระราชหฤทัยบำเพ็ญพระราชกิจอย่างสม่ำเสมอ และให้ดียิ่งขึ้น

๗. อักโกธะ ความไม่มักโกรธ พระมหากษัตริย์พึงมีพระเมตตาสูงส่ง
ไม่ทรงปรารณาจะก่อเวรภัยแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ไม่ทรงพระพิโรธด้วยเหตุอันไม่สมควร
แม้มีเหตุจะให้ทรงลู่อ่านางแห่งความโกรธ ก็พึงข่มพระราชหฤทัยให้สงบระงับมิให้
บังเกิดพระกริยาอันไม่งดงาม ไม่น่ารักน่าเคารพ ดุจมีพระฉายส่องพระพักตร์
เป็นเครื่องกำกับพระอาการไว้เสมอ

๘. อวิหิงสา การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตลอดจนสรรพสัตว์ให้ตกทุกข์
ได้ยาก พระมหากษัตริย์พึงประกอบด้วยพระมหากรุณาไม่ปรารณาจะทรงเบียดเบียน
ผู้ใดให้ลำบาก ไม่ทรงก่อทุกข์แก่มนุษย์หรือสัตว์เพียงเพื่อความสนุก ไม่ขูดรีดหรือ
กะเกณฑ์ราษฎรอย่างเหลือกำลัง กระทั่งเกิดความระส่ำระสาย ทรงคุมครองประชาชน
ดุจตั้งบิดามารดารักษาบุตร

๙. ขันติ ความอดทนต่อสิ่งที่ไม่ควรอดทนเป็นเบื้องหน้าพระมหากษัตริย์
พึงมีพระราชหฤทัยกล้าหาญอดทนต่อโลภะ โทสะ และโมหะ ย่อมต้องทรงอดทน
ต่อสู้กับกิเลสได้ ทรงสามารถอดทนต่อถ้อยคำที่กล่าวชั่วติฉินนินทา ทรงรักษาพระกาย
พระวาจาให้สงบเรียบร้อยได้เสมอ

๑๐. อวิโรธนะ การไม่ปฏิบัติให้ผิดจากการที่ถูกที่ตรง ดำรงอาการคงที่ไม่ให้วิการด้วยความยินดียินร้าย พระมหากษัตริย์พึงรักษาพระราชจรรยาวัตรตามหลักนิติศาสตร์และราชศาสตร์ ไม่ทรงประพฤติกเลียดเคลื่อนจากความยุติธรรม ทรงยกย่องผู้กระทำดีสมควรได้รับการยกย่อง ทรงปราบปรามบุคคลผู้กระทำเลวสมควรถูกกำราบ ไม่ทรงตัดสินพระราชหฤทัยเชิดชูหรือข่มเหงบุคคลใด ๆ ด้วยอำนาจแห่งอคติ หรือความลำเอียง ๔ ประการ กล่าวคือ ลำเอียงเพราะความชอบ ๑, ลำเอียงเพราะความชัง ๑, ลำเอียงเพราะความกลัว ๑, และลำเอียงเพราะความเขลา ๑

หากทรงดำรงพระราชธรรมได้ดังนี้ พระปิติโสมนัสมหาศาลจักบังเกิดแก่พระองค์ และย่อมทรงเป็นที่น่าสรรเสริญว่าทรงปกครองโดยธรรมะเป็นอุบายชนทั้งหลายก็น้อมเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระประมุขผู้ได้ชื่อว่าทรงปกครองโดยธรรมมิใช่โดยอำนาจ ต่างเจริญสุขสวัสดิ์ร่วมกันได้ทุกสถาน

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานถวายเป็นวิสาขบูชา ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร และผละกำลังของพระมหากษัตริย์อันโบราณบัณฑิตแสดงไว้ เพื่อเพิ่มพูนพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลต่อไป

ราชสังคหวัตถุ เป็นพระราชจรรยาอันเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ หน่วงน้ำใจประชาชน จำแนกเป็น ๕ ประการ ดังนี้

๑. สัสสมณะ ทรงพระปรีชาในการบำรุงเกษตรกรรมให้บริบูรณ์
๒. บุริสมณะ ทรงพระปรีชาในการสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานฉลองพระเดชพระคุณ
๓. สัมมาปาสะ ทรงพระปรีชาในการผูกประสานน้ำใจชนทั้งปวงให้นิยมยินดี
๔. วาจาเปยยะ ทรงพระปรีชาในการใช้พระวาจาอ่อนหวานจับใจ ทรงปราศรัยกับบุคคลทั่วไป ยังให้เกิดความรักใคร่ชื่นชม
๕. นิรัคคพะ ทรงพระปรีชาในการยังให้บ้านเมืองมั่นคงปลอดภัยถึงขนาดอุปมาได้ว่า แม้ประตูเรือนก็ไม่จำเป็นต้องลงกลอน

ลำดับนี้ จักถวายวิสาขนา จักรวรรดิวัตร สำหรับพระจักรพรรดิผู้เป็นเอก
ในโลก จำแนกเป็น ๑๒ ประการ ดังนี้

๑. ควรพระราชทานพระบรมราโชวาทและพระบรมราชานุญาตแก่คนภายในคือข้าราชการสำนัก และคนภายนอกคือข้าราชการตลอดจนประชาชน
ทั้งหลาย

๒. ควรผูกพระราชไมตรีกับบรรดานานาประเทศ

๓. ควรสงเคราะห์พระบรมวงศานุวงศ์ตามควรแก่พระอิสริยยศฐานันดร

๔. ควรเกื้อกูลคหบดีทั้งปวง

๕. ควรอนุเคราะห์ประชาชนตามฐานานุกรม

๖. ควรอุปการะบรรพชิตผู้ประพฤติชอบด้วยไทยธรรมเกื้อกูล
แก่การบำเพ็ญสมณปฏิบัติ

๗. ควรจัดรักษาสัตว์ทั้งจตุบาทแลทวิบาทด้วยอภัยทาน ป้องกันมิให้
ใครทำอันตราย จนถึงขั้นจะสูญพันธุ์

๘. ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้กระทำชั่ว พร้อมชักนำให้ประกอบ
สัมมาชีพ พร้อมพระราชทานพระราชทรัพย์เจือจาน

๙. ควรแสวงหาหนทางให้ผู้ไม่มีทรัพย์ได้ประกอบสัมมาชีพ พร้อม
พระราชทานพระราชทรัพย์เจือจาน

๑๐. ควรเสด็จเข้าใกล้บรรพชิตผู้ทรงศีลและทรงสติ ปัญญา
เพื่อมีพระราชูปถัมภ์ถึงกุศลกุศล

๑๑. ควรห้ามพระจิต งดเว้นไม่เสด็จพระราชดำเนินไปสู่สถานที่
ที่อาจนำมาซึ่งความเสื่อม

๑๒. ควรระงับความโลภในลาภอันไม่สมควรได้

ในลำดับนี้ จักถวาย พละ ๕ ประการของพระมหากษัตริย์ ดังนี้

ข้อ ๑ กายพละ ต้องทรงมีกำลังพระวรกายเข้มแข็ง เพื่อการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ

ข้อ ๒ โภคพละ ต้องมีพระราชทรัพย์ เพื่อการบำรุงเลี้ยงบุคคลที่พึงบำรุงเลี้ยง

ข้อ ๓ อมัจจพละ ต้องมีข้าทูลละอองธุลีพระบาท และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เพื่อเป็นกำลังทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ

ข้อ ๔ อภิชัจจพละ ต้องเสด็จพระราชสมภพในชาติดิยตระกูลอันเป็นผลจากบุญเพกตบุญญา เพื่อให้เป็นที่ยอมรับถือของมหาชน

ข้อ ๕ ปัญญาพละ ต้องมีพระปัญญาเฉลียวฉลาดรอบคอบ ทรงชวนชวายนอบรมพระปัญญาให้เพิ่มพูน เพื่อจะได้มีพระญาณหยั่งทราบเหตุผล แจ่มชัดในสรรพสิ่ง

สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า เพ็งเสด็จดำรงราชไชศวรรย์ใหม่ เปรียบประดุงพระบรมศาสดาแรกตรัสรู้อนุนตรสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อได้ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมให้สำเร็จประโยชน์แก่ประชาชนผู้อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร ก็เปรียบประดุงพระบรมศาสดาได้บำเพ็ญพระพุทธรกิจบริบูรณ์ กระทั่งทรงบันลือสุรนาทว่า “กิจใดพระศาสดาผู้มีกรุณาแสวงหาประโยชน์แก่สาวกจะควรทำ, กิจนั้นเราอาศัยความเอ็นดู ได้กระทำแล้วแก่ท่านทั้งหลายทุกประการ” ดังนี้

ข้อนี้จักสำเร็จเป็นพระบารมีต่อไปในอนาคต ยังพระราชอุปบัติของพระองค์ ให้มีผลสมด้วยพระพุทธรภาชิตว่า “ภิกษุทั้งหลายสองบุคคลนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแห่งชนเป็นอันมาก เพื่อความต้องการเพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสำราญแห่งชนเป็นอันมาก ทั้งเทวดาและมนุษย์สองบุคคลนี้คือ พระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑ พระราชาจักรพรรดิ ๑” ดังนี้

อันพระราชอุปบัติของพระมหากษัตริย์ จักพึงมีผลสมดังพระพุทธรภาชิตนี้ได้ ก็แต่ด้วยอำนาจแห่งการที่ทรงบำเพ็ญพระราชธรรม ดังรับพระราชทานถวายวิสัยนามาฉะนี้

พุทธานุภาโว เจว ธมมานุภาโว ปรมเนทมหาวชิราลงกรณ มหาราช
สราชินี อภिरกขนต์ นรนตรี

ขออานุภาพแห่งพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า จงอภิบาลรักษา
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้า
เจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินี เป็นนิตยกาล

ขอพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรม
ราชูปถัมภ์พระบวรพุทธศาสนา ทรงอภิบาลรักษารัฐมณฑล เสด็จสถิตอยู่ในสิริราช
สมบัติยั่งยืนนาน ทรงปกครองประชาชนโดยชอบ ทรงมีชัยชนะเป็นนิตยกาล

ความปลอดโปร่ง ความสำเร็จ ความเจริญ ความเป็นใหญ่ เดชานุภาพ
จงมีแต่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทุกประการ

อรหิ สมมสมพุทโธ
มหาสงฆ์ ปโพเธสิ

อุตุตมัม ธมมมชุนคา
อิจเจตัม รตนตตยัม

ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัย เป็นปฏิพาหนโยบายกางกั้น ขออุปถัมภ์วันตราย
และอุปสรรคทั้งหลาย จงอย่าได้ถูกต้องพ้องพานสยามรัฐสยามนี้ในกาลไหน ๆ
ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์
แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผล ทั้งสุข โสมนัส สวัสดิ์ทุกสถาน จงเกิดมี
จงเป็นไป แต่สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ กับทั้ง
พระบรมราชวงศ์

ขอเทพเจ้าผู้สิงสถิตในสยามรัฐมณฑล จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษา
สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กับไทยรัฐมณฑล
บังเกิดอิฏฐวิบูลมณูผลอันเป็นहितานุहितประโยชน์ ป้องกันสรรพโทษ ซึ่งไม่เกื้อกูล
แก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ
เอตสฺมิมิ รตนตตยสฺมิมิ

สิทฺธมตฺถุ อิทิ พฺลัม
สมฺปสาทนเจตโส.

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์
แต่สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระรัตนตรัย
สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ เทอญ. ฯ

ภาคผนวก ๑
ทศพิธราชธรรมจตุรพากย์ รายบท

ทศพิธราชธรรมจตุรพากย์

เนื้อความส่วนนี้ได้จัดเรียงขึ้นใหม่ โดยเชิญบทพระราชนิพนธ์
พร้อมทั้งบทประพันธ์ถอดความทุกพากย์ของแต่ละบทมาประมวลไว้
เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาเปรียบเทียบความหมายไล่เรียงไปที่ละบท

๑	ราชานเรศวระทรง	ทศพิธมหาธรรม
	ถึงแม่อรិพละประจัน	ก็ปลาศประลัยลาน

พระราชผู้เป็นที่พึ่งของประชาชนและทรงเพียบพร้อม
ด้วยธรรมะข้อใหญ่สิบประการ ถึงแม่จะมีข้าศึกศัตรูมารบพุ่ง
ผู้นั้นก็ต้องถูกทำลายหายสูญและพ่ายแพ้แหลกลาญไป

โส ทยอินโท ปชานาโถ	สมบุณณทสปารมี
ปจจามิตตมहि อูปปนเน	วินาเสติ สเมติ वा ฯ

The king who serves as the refuge of the
people and who is a paragon of the ten great
virtues shall prevail even when targeted by
enemies in war. Those hostile toward him shall
face crushing defeat and utter destruction.

๑. ทานัม (ทาน)

- ๑) หนึ่งท้าวประกอบมณะสะเอื้อ อนุเคราะห์หะอวยทาน
เพื่อชนนิกรสุขะสราญ ฤดีเพื่อบ่ยากจน

ข้อหนึ่งคือท้าวเธอเป็นผู้ประกอบด้วยพระทัยที่เอื้ออนุเคราะห์
ผู้อื่นด้วยการแจกทาน เพื่อให้ประชาชนผู้เป็นพลเมือง
มีความสุขสำราญใจและปราศจากความยากจน

ยถา ปชา สุขุปตตทา
ตถา ราชา มหนุเตน

นิตุทุกุขา อทลิตทกา
ทานน อนุคณฺหเต ฯ

One of the ten virtues is that the overlord is kind-hearted and dedicated to helping those in need by means of donations. He wants to ensure that his subjects are joyful and their poverty eradicated.

๒. ศีลัม (สีลัม)

- ๑) หนึ่งคือประพจน์ศีลภาวะสำรวม จิตะมุ่งมณูญผล
ทรงศีลละสังวระวิมล ชุระมุ่งเสวยสวรรค

ข้อหนึ่งคือความประพจน์สำรวม ทรงมุ่งผลอันบริบูรณ์
ด้วยการสังวระวังในศีล ทรงปฏิบัติกิจธุระทั้งปวงเพื่อ
มุ่งที่จะได้เสวยสวรรคในที่สุด

ติทสาทยมากงขั ปสัสีเตสุ วิญญา
สณณม สพพลีเลสุ ปรีปุเรติ สพพธา ฯ

One of the ten virtues is to subject one's actions to self-control. The king, desiring thoroughly satisfactory outcomes, constantly adheres to ethical rules. He attends to all matters motivated by his goal of ensuring an afterlife of jubilation in a heavenly realm.

๓. ปรีติyakim (ปริจจาคัม)

- ๑) หนึ่งเอื้ออำรุงสมณพราหมณ์ และประติษฐิตานันท์
โรงเรียนสพานและคฤหะอัน ชนไข้จะพึงประสงค์

ข้อหนึ่งคือความเอื้อเพื่อและบำรุงแก่สมณะคือพระภิกษุและพราหมณ์ ตลอดถึงการสร้างสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ เช่น โรงเรียน สะพานและอาคารสถานที่ที่ประชาชนผู้เจ็บไข้ได้ป่วยมีความประสงค์จะใช้สอย

ปริจจาคัม จ นิสสาย
สิปปสาลาทิกัม สาทถัม

สพเพสํ รฎฐวาสินี
การาเปติ สุเจตสา ฯ

One of the ten virtues is that the king provides benevolent support to the Bhikkhus who have renounced worldly pursuits and the Brahmins in their pursuit of spiritual cultivation. The king also creates facilities for public use, such as schools, bridges, and buildings to serve people in sickness.

๔. อาร์ชวัม (อาชัชว)

- ๑) หนึ่งมีกะมลวิมลใส   หฤทัยธชื่อตรง
       เปนนิตยนิรันตระธำรง   สัจรัตนไตรทวาร

ข้อหนึ่งคือมีน้ำพระทัยใสสะอาด ปราศจากมลทิน มีพระหฤทัย
 ชื่อตรงอยู่เป็นนิตยนิรันตร์ ทรงธำรงรักษาไว้ซึ่งความประพฤติ
 ชอบในทวารทั้งสาม คือ กายวาจาใจ

อุชุกเนน จ จิตเตน   สดตํ นิมมเลน จ
 กาเยน วจสา เจว   กลยาณกํ ปกุปพเต ฯ

One of the ten virtues is that the king keeps his heart pure and untainted. He always practices total honesty and upholds propriety in all “three gates”: physical, verbal, and mental.

๕. มาร์ทวัม (มีท้าว)

- ๑ หนึ่งคือหทัยปมิดต่าง บ่มีพึงจะรุกราน
 บ่ถือพระองค์สมะสมาน มนะน้อมนิยมชม

ข้อหนึ่งคือมีพระหฤทัยที่ไม่หยาบกระด้าง ไม่มีพระประสงค์
 จะใช้ความรุนแรง ไม่ทรงถือพระองค์ ทรงประพฤติพระองค์
 สม่่าเสมอและสมานใจประชาชนให้เกิดความนิยมชมชื่น

มฤจิตโต อถุโธ โส สทา นินิตทณทโก
 ปชานิกนตภาเวน สามคคิยฺ มโนหโร ฯ

One of the ten virtues is that the king is soft-hearted and has no desire to resort to violence. The king maintains humility and consistency in his conduct, which connects his people's hearts and earns their admiration.

๖. ตปัม (ตป)

- ๑) หนึ่งเพากิเลสะอกุศล   มละกัฏฐณารมณั
       ด้วยการบำเพ็ญพระอุตม   วรรศาสนบาย

ข้อหนึ่งคือการเพากิเลสและบรรดาอกุศลทั้งหลายไม่ให้
 เข้ามาแก้ออกกัฏฐอยู่กัฏฐพระอารมณั ด้วยการบำเพ็ญเพียร
 อย่างเต็มทีตามแนวทางของพระศาสนา

ตทงคะทูปหานน   สตถุศาสนมาทีย
 จกขุโสเตน วิณณาดั   ตาเปติ สักกิลูจตุ ๗

One of the ten virtues is to burn away defilements
 and unwholesome sentiments to prevent them
 from corrupting one's mind. In doing so, the
 king is fully committed to following religious
 teachings.

๗. อโกรรธีรม์ (อโกรร)

- ๑) หนึ่งแม้จะมีมนุษย์ปกป้อง   ประตูปีกษะมุงร้าย
เมตตาภิธรรมะวิธิหมาย   ชะนะด้วยอะเวรา

ข้อหนึ่งคือถึงแม้ว่าจะมีมนุษย์ผู้หมายปองร้ายด้วยความ
เป็นฝ่ายตรงกันข้าม ก็ทรงใช้ความเมตตาเป็นธรรมะข้อต้น
เพื่อเป็นวิธีการเอาชนะด้วยการไม่จองเวร

อกุโธเรน อเวเรน   เมตตาย เจว เอกโต
ปจจตติเกหิ สพเพหิ   สมปาเปติ ปราชย์ ฯ

One of the ten virtues is that even in the face
of an ill-intentioned opponent, the king draws
upon virtues like benevolence and defeats
his assailant through non-hatred.

๘. อวิหีสันม (อวิหีส)

- ๑) หนึ่งท้าวบ่pongมะนะจะเบียพ นรพั้งพระเดชา
 ป้องปกพศกนิกรนา คระแมนปีโยรส

ข้อหนึ่งคือท้าวเธอไม่มีพระหฤทัยที่จะเบียดเบียนประชาชน
 ผู้พึ่งพาอาศัยอยู่ในอำนาจ ทรงปกป้องพสกนิกรชาวเมือง
 เสมอเหมือนกับเป็นพระโอรสที่รัก

ตตถ อตตธาธิน มจเจ

สตัด ปาลีตพพเก

อวิหีสาย ปาเลติ

อตตโนว ปีโยรส ๗

One of the ten virtues is that the overlord never desires to harm the subjects under his rule. He protects them as if they were his beloved sons.

๙. กัษานัติม์ (ขันติ)

- ๑) หนึ่งแม่จะมีธรรมาคารุญ   หลุทัยก็อดมอด
      ยามควรรก็ทรงกรุณะงด   ครุทัณทอะอาญา

ข้อหนึ่งคือถึงแม่จะมีเรื่องทีก่อให้เกิตความรำคาญพระหลุทัยก็ทรงมีพระหลุทัยอดอดม หากเป็นการสมควรจะต้งองลงโทษทัณทั ก็ทรงงดเว้นการลงโทษทางอาญาอันหนัก

ปากฎ อมณาปมหิ   อธิวาเสติ ขนุตียา
      ลามเกน กเต ปาเป   ลหุทณขัส กุพพเต ฯ

One of the ten virtues is to keep calm and patient in situations that incite annoyance. Where circumstance warrants reprobation, the king refrains from giving unduly severe punishment.

๑๐. อวิโรชนัม (อวิโรชน)

๑	หนึ่งคองำรงนิติประวัติ	วรยุกติธรรมมา
	ทรงงำพิภพติลกผา	ศุกม้ำมันมนูเดิม

ข้อหนึ่งคือทรงอำรงอยู่ในแบบแผนแต่เก่าก่อน ซึ่งเป็นที่มาของความยุติธรรมอันประเสริฐ ทรงครองแผ่นดินอย่างเยียมยอด ทำให้ผู้คนมีความสุขสบาย เหมือนมั่นกันกับที่พระมนูได้เคยปกครองมาแต่เดิม

อวิโรชน	โพราน	ปเวณี	อวิโกปย
อตีเต	มนุราชา	สุญจ	รณจ

ปสาสติ ฯ

One of the ten virtues is to uphold the long-established conventions from which the noble justice emanates. The king's impeccable reign brought happiness to his subjects in the same manner as Phra Manu - the first king - had done.

- ๑ ขุนไต่ดำรงสุทศธรรม   มะกุศลก็ส่งเสริม
 บุญญาธิการก็จะเพิ่ม   พหูพรบ่วายวัน ๆ

พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดทรงดำรงอยู่ในธรรมะ
 ทั้งสิบประการอันประเสริฐเหล่านี้ อีกทั้งทรงบำเพ็ญกุศล
 เพิ่มเติมอยู่เสมอ พระบุญญาธิการก็จะเพิ่มพูน และเกิด
 ความดีงามหลากหลายขึ้นไม่เว้นว่างเลยแม้สักวันเดียว

ยสฺสึเม ทสธมมาปี   महाराजा स धम्मिगे
 วุฑฺฒी วิรุฬฺหิเวปุลลํ   सम्पच्चเต निरन्दरन्ति ฯ

Any king who abides by these ten virtues
 and constantly adheres to additional virtuous
 deeds will enjoy an enriched accumulation of
 merit and all kinds of blessings non-stop day
 and night.

ภาคผนวก ๒

อธิบายศัพท์

อธิบายศัพท์

กาลยุดตะกุกวลวิธี	การบำเพ็ญกุศลเป็นครั้งคราว หรือบางสมัย
กาลสมัย	เป็นครั้งคราว
กุศลกรรมบถ	การกระทำที่นับว่าเป็นความดี
โก่นสร้าง	ชุดโคนต้นไม้ต่อไม้ และแผ้วถางพื้นที่สำหรับปลูกสร้าง หรือเพาะปลูก
จตุรพิธทายาท	ผู้รับตำแหน่งหน้าที่ต่อจากบุคคลอื่น รวม ๔ ฐานะ
ชนบท	ท้องที่ที่มีผู้คนอยู่อาศัย
ถัมภะ	ความหิวต้อถือร้อน
ทศพิธราชธรรมจรรยาติกถา	พระธรรมเทศนาที่มีเบื้องต้นว่าด้วยประพฤติของพระเจ้าแผ่นดิน ๑๐ ประการ
ธรรมสามิศร์	ผู้เป็นใหญ่และเป็นเจ้าของธรรมะทั้งปวง หมายถึงพระพุทธเจ้า
ธรรมิการักษาวรณคฺุโถยบาย	อุบายในการรักษาป้องกันคุ้มครองที่ชอบด้วยธรรมะ
นิตยสมัย	โดยสม่ำเสมอ
บำเพ็ญเพียงกาล	การบำเพ็ญกุศลเพียงช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง
ประหान	ละทิ้ง
ปาฏิบุคคลิกภาค	การเจาะจงตัวผู้รับ
ผ่านพิภพฉลองพระองค์	เสวยราชสมบัติสืบแทน
พระมनु	พระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งตามความเชื่อ ดั้งเดิมว่าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยความเที่ยงธรรม และเป็นผู้ตรากฎหมายซึ่งเป็นที่มาของกฎหมาย ที่เรียกว่าพระธรรมศาสตร์
พระโลกุตมาจารย์	อาจารย์ผู้สูงสุดของโลก, อาจารย์ยอดเยี่ยม ของโลก หมายถึงพระพุทธเจ้า

พระสยามภูภาพ	ความเป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง
พุทธาลังการธรรม	ธรรมะซึ่งเป็นเครื่องประดับตกแต่งสำหรับ พระพุทธเจ้า
พุทธบุบาทสมัย	ช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นในโลก
มัจฉริย	ความตระหนี่
มานะ	ความถือตัวว่าเราดีกว่าเขา
ยุกติธรรม	ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล
โยนิโสมนสิการ	ความคิดที่ละเอียดรอบคอบแยกแยะ ประกอบด้วยเหตุด้วยผล
โศรตทวาร	ช่องทางรับรู้ด้วยหู
โศลก	คำประพันธ์ในวรรณคดีสันสกฤต
สนังกุมารพรหม	พระพรหมองค์หนึ่งที่ได้เฝ้าและกราบทูล ข้อสงสัยต่าง ๆ จากพระพุทธเจ้าบ่อยครั้ง
สมเด็จพระมโหฬารพระราชสมภารเจ้า	ราชาศัพท์สำหรับพระสงฆ์ใช้เมื่อถวายพระพร (กล่าว) แต่พระมหากษัตริย์ เป็นสรรพนาม บุรุษที่ ๒
สามนตราช	พระราชแห่งแคว้นแคว้นที่ใกล้เคียง
อธรรมิกกิจ	การกระทำที่ไม่เป็นไปตามหลักธรรม
อนรูปร	สมควร, เหมาะ, พอเพียง, เป็นไปตาม
อภิสิตกษัตริย์	พระมหากษัตริย์ที่ได้รับราชาภิเษกแล้ว
อันโตชน	ผู้อยู่ในครอบครัว หรืออยู่ใกล้ชิดเป็นบริวาร
อัสดร	ม้า
อาคตสถาน	ที่มา
อาชาไนย	ผู้มีกำเนิดดี ฝึกอบรมมาดี
อุศภ	วัวตัวผู้

ทศพิธราชธรรม

ศาสตราจารย์พิเศษชงทอง จันทรางศุ
พระปริยัติวัชรกวี (ไมตรี ปุณณามรินโท ป.ธ.๙)
พระศรีวัชรากกร (ปกรณ กิตติธโร ป.ธ.๙)
พระมหาวรวัช วรโช ป.ธ.๙
พระมหาอิศราภักทร วรพตมโน ป.ธ.๙
พิเศษ สอาดเย็น
สุदारักษ์ สุวรรณานนท์

ขอขอบพระคุณ

พระเทพวัชรปริชา (สมจิตต์ อภิจิตโต)
พระศรีวัชรากกร (ปกรณ กิตติธโร ป.ธ.๙)
ศาสตราจารย์พิเศษชงทอง จันทรางศุ
รองศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร
มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในพระบรมราชูปถัมภ์
สำนักงานเลขาธิการสมเด็จพระสังฆราช

ประสานงาน

วรรณวิลาส นิตยสุทธิ
นฤทธิ น่วมศิริ
ชนกานต์ เพชรพลอย

ออกแบบปก

อธิภัทร แสงวงผล

จัดรูปเล่ม และพิสูจน์อักษร

แก้วขวัญ นวลไม้หอม
สายใจ ส่งสมบุญ
น้ำทิพย์ ลัทธิวรรณ
กฤตยา อาซากุล

จัดพิมพ์โดย สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

๙๙๙ ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง

เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ ๑๐๒๑๐

อีเมล : info@tijthailand.org

โทรศัพท์ : ๐ ๒๕๒๒ ๑๑๙๙

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๒๕๖๗ จำนวน ๑,๑๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่

บริษัท สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ทศพิธราชธรรม.--กรุงเทพฯ : สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย
(องค์การมหาชน), 2567

87 หน้า

1. ทศพิธราชธรรม. 2. พุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์.

I. ชงทอง จันทรางศุ, ศ.(พิเศษ). II. ชื่อเรื่อง.

923.1593

ISBN 978-616-94059-3-1

